

MAGYAR-GÖRÖG TANULMÁNYOK

SZERKESZTI
MORAVCSIK GYULA

ΟΥΓΓΡΟΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

ΔΙΕΥΘΥΝΟΜΕΝΑΙ
ΥΠΟ
ΙΟΥΛΙΟΥ ΜΟΡΑΥΣΙΚ

16.

BIZÁNCI KÖLTEMÉNYEK
MÁNUEL CSÁSZÁR MAGYAR
HADJÁRATAIRÓL

KIADTA ÉS BEVEZETÉSSEL ELLÁTTA

RÁCZ ISTVÁN

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΥΓΓΡΙΚΩΝ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΩΝ
ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΜΑΝΟΥΗΛ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΑ ΜΕΤ' ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

ΥΠΟ

ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΡÁCZ

*hablamos
hellblau*



03667

BUDAPEST, 1941

KIR. M. PÁZMÁNY PÉTER TUDOMÁNYEGYETEMI GÖRÖG FILOLÓGIAI INTÉZET
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟΝ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

Zy

*678.607-B
16*

BEVEZETÉS.

A magyar-bizánci érintkezéseknek egyik legélénkebb szakasza Mánuel korára esik, aki trónralépése után teljes erővel kezdett hozzá a bizánci császárság régi törekvésének, a régi római birodalom egységének megvalósításához.¹ De szem elől tévesztve azt, hogy a bizánci császárság igazi alapja keleten van, és onnan fenyegeti a veszély is, politikája nyugat felé fordult. Szerette volna a császárság Itáliában elvesztett birtokait visszaszerezni s egyidejűleg igyekezett kiterjeszteni fennhatóságát az egykor Bizánchoz

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Μέγα μέρος τῆς στενωτέρας ἐπαφῆς τῶν Οὐγγῶν μετὰ τοῦ Βυζαντίου συμπίπτει μὲ τὴν ἐποχὴν τοῦ Μανουήλ, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνοδὸν του ἤρχισε μετὰ ζήλον τὴν πραγματοποιήσιν τῶν παλαιῶν προσπαθειῶν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, δηλαδὴ τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς παλαιᾶς ῥωμαϊκῆς ἐπικρατείας.¹ Ἀλλὰ μὴ διαβλέψας, ὅτι ἡ βάσις τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀνατολὴν καὶ ὅτι ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος ὁ ἀπειλῶν αὐτὴν προέρχεται ἐξ αὐτῆς, κατηύθυνεν τὴν πολιτικὴν του πρὸς τὴν δύσιν. Ἐπεθύμει νὰ

¹ Irodalom — *Βιβλιογραφία*: H. von Kap-Herr: Die abendländische Politik Kaiser Manuels, Strassburg 1881. — Hodinka A.: A szerb fejedelemségek állapota és viszonya Magyarország- és Byzánchoz a XII. század közepén. (Az 1149. és 1150. hadjáratok.); Byzáncz történetéből a XII. században. A két császárság szövetsége (1148—1155), Történelmi Tár 1889. 143—149, 209—229. — Pauler Gy.: A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt. I., Budapest 1899.² — Scherer F.: Komnénosz Mánuel bizánci császár (1143—1180) világsuralmi törekvései, Gyula 1911. — F. Chalandon: Les Comnène II. Jean II. Comnène (1118—1143) et Manuel I. Comnène (1143—1180), Paris 1912. — Moravcsik Gy.: III. Béla és a bizánci birodalom Mánuel halála után, Századok 67 (1933) 518—528. = Pour une alliance byzantino-hongroise (second moitié du XII^e siècle), Byzantion 8 (1933) 555—568. — Ph. Muraty: Μανουήλ ὁ Κομνηνὸς καὶ αἱ σχέσεις αὐτοῦ πρὸς Βέλαν τὸν Γ' καὶ τοὺς προκατόχους του, Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν 11 (1935) 283—290. — Hóman B.: Magyar történet I., Budapest, 1935². = Geschichte des ungarischen Mittelalters I., Berlin 1940. — Gyóni M.: Magyarország és a magyarság a bizánci források tükrében — Ungarn und das Ungarum im Spiegel der byzantinischen Quellen [Magyar-görög tanulmányok = Οὐγγροελληνικαὶ Μελέται 7.], Budapest 1938. — Bödey J.: Rilai Szent Iván legendájának magyar vonatkozásai, Archivum Philologicum — Egyetemes Philologiai Közlöny 64 (1940) 217—221. — G. Ostrogorsky: Geschichte des byzantinischen Staates. München 1940.

tartozó balkáni területekre is. De «Magyarország ebben az időben már hatalmi körébe vonta a fizikai földrajzilag reánk utalt s a Duna vízrendszerére nyíló területeket. Így Boszniát s a vele szomszédos Dalmáciát és Szerbiát». ² 1149-ben indult meg a harc a szerbek ellen, kiket egy évvel később magyar hadak is támogattak, ami a csaknem évről évre megújuló magyar-görög harcok sorozatát indította meg. E küzdelmek igazi oka az volt, hogy Mánuel sikertelen délitáliai politikájáért görög-magyar unió megteremtésével akarta magát kárpótolni. Ezért harcolt II. Gézával az 1156-ban megkötött öt éves fegyverszünetig. Hogy azonban terveivel ekkor sem hagyott fel, bizonyítja az, hogy szívesen fogadta udvarában mindazokat, akik a magyar trónra igényt tartottak, és hogy a Géza halála utáni zavaros időkben is mindig olyanokat akart látni a magyar trónon, akik az ő befolyása alatt állottak. Csak a fegyveres kísérletek sikertelensége után kezdett tervének békés úton való megvalósításához. 1163-ban udvarába vitte Béla herceget, akit utódjául szemelt ki, leánya vőlegényévé tett s nászajándékkul Horvátországot és Dalmáciát kérte számára. Az ezután is megújuló harcok már Béla herceg érdekeinek védelme-

ἐπανακτήση τὰς εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀπολεσθείσας περιοχὰς καὶ συγχρόνως νὰ ἐξαπλώσῃ τὴν κυριαρχίαν του καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλοτε εἰς τὸ Βυζάντιον ὑπαγομένων περιοχῶν τῆς Βαλκανικῆς. «Ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἡ Οὐγγαρία ἔρριπτε ἤδη κυριαρχικὰ βλέμματα εἰς τὰς περιοχὰς, αἵτινες φυσικῶς καὶ γεωγραφικῶς ἀνήκουν εἰς αὐτὴν καὶ ἐκτείνονται κατὰ μῆκος τοῦ Δουνάβεως: τὴν Βοσνίαν καὶ τὴν γείτονα αὐτῆς Δαλματίαν καὶ Σερβίαν.» ² Ὁ κατὰ τῶν Σέρβων ἀγὼν ἤρχισε τὸ 1149, μετὰ ἓν ἔτος δὲ ἐβοήθησαν τούτους καὶ οὐγγρικὰ στρατεύματα, ὅπερ ὑπῆρξεν αἰτία τῶν ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος ἐπαναλαμβανομένων περαιτέρω οὐγγροελληνικῶν πολέμων. Πραγματικὴ αἰτία τῶν διηρηκῶν τούτων ἀγόνων ἦτο ἡ ἐπιθυμία τοῦ Μανουὴλ νὰ ἀποζημιωθῇ διὰ τῆς δημιουργίας ἑλληνοουγγρικῆς ἐνώσεως κατόπιν τῆς ἀνεπιτυχοῦς πολιτικῆς του εἰς τὴν νοτίαν Ἰταλίαν. Διὰ τοῦτο ἠγωνίσθη κατὰ τοῦ Γεΐζα (Géza) τοῦ Β' μέχρι τοῦ 1156, ὅτε συνήφθη τὸ πενταετὲς σύμφωνον ἀνακωχῆς μεταξὺ των. Οὔτε ὁμως κατόπιν τούτου παρητήθη τῶν βλέψεων του, ὅπερ ἀποδεικνύεται διὰ τοῦ γεγονότος, ὅτι εὐχαρίστως ἐδέχθη εἰς τὴν αὐλήν του ὅλους τοὺς ἀπαιτοῦντας νὰ ἀνέλθωσιν εἰς τὸν οὐγγρικὸν θρόνον καὶ ὅτι κατὰ τὴν παραχώδῃ ἐποχὴν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γεΐζα ἠθῆλῃσε πάντοτε νὰ βλέπῃ εἰς τὸν οὐγγρικὸν θρόνον

² Scherer op. cit. p. 87.

zése címén folytak 1167-ig. Két évvel később fia született Mánuelnek. Béla háttérbe szorult s mikor 1172-ben elfoglalta a magyar trónt, Mánuel megígértette vele, hogy Bizánc érdekeit mindig szem előtt fogja tartani. Ettől kezdve Mánuel haláláig tényleg a legszorosabb barátságban volt egymással a két birodalom. Így már az 1172. évi szövetségi szerződéssel lezártnak tekinthető Magyarországon a görög hatalmi törekvések mozgalmas korszaka.

Mánuel korának történetére vonatkozólag «a hazai források és emléktanyag töredékes vallomását kiegészítik a bizánci források, melyek... nagybecsű, sokszor egészen egyedülálló tudósításokat őriztek meg. A történeti műveken kívül a dicsőítő költemények és beszédek egész sora maradt ránk, melyek Mánuel küzdelmeit és így

5

πρόσωπα τῆς ἐπιρροῆς του. Μόνον μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν ὀπλων ἤρχισε τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σχεδίου του δι' εἰρηρικῆς ὁδοῦ. Κατὰ τὸ ἔτος 1163 ἔφερε εἰς τὴν ἀλλήν του τὸν πρίγκηπα Μπέλαν (Βέλα), τὸν ὁποῖον προώριζε ὡς διάδοχόν του καὶ διὰ τοῦτο κατέστησε αὐτὸν γαμβρὸν τῆς κόρης του καὶ ὡς γαμήλιον δῶρον ἐζήτησε παρὰ τοῦ Γέιζα τὴν Κροατίαν καὶ Δαλματίαν. Τοὺς κατόπιν τοῦτου ἀγῶνας διαρκέσαντας μέχρι τοῦ 1167 διεξήγαγε δῆθεν ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ πρίγκηπος Μπέλα. Μετὰ δύο ὄμως ἔτη ἐγεννήθη υἱὸς τοῦ Μανουήλ. Ὁ Μπέλας τότε παρηκωνίσθη, ἀλλ' ὅτε κατὰ τὸ 1172 ἀνήλθεν εἰς τὸν οὐγγρικὸν θρόνον, ὑπεσχέθη εἰς τὸν Μανουήλ, ὅτι θὰ ἔχει πάντοτε πρὸ ὀφθαλμοῦ τὰ συμφέροντα τοῦ Βυζαντίου. Ἐκτοτε μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Μανουήλ πράγματι διτηρήθη ἡ στενωτέρα φιλία μεταξὺ τῶν δύο ἐπικρατειῶν καὶ οὕτω διὰ τῆς συνάψεως τοῦ συμφώνου ἀνακωχῆς τοῦ ἔτους 1172 θεωρεῖται πλέον ὡς λήξασα καὶ ἡ ἐποχὴ τῶν ἐλληνικῶν κυριαρχικῶν βλέψεων ἐπὶ τῆς Οὐγγαρίας.

«Τὰς οὐγγρικὰς πηγὰς καὶ τὰ ἀποσπάσματα τῶν οὐγγρικῶν ἀπομνημονευμάτων περὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἐποχῆς τοῦ Μανουήλ συμπληρῶνουν αἱ βυζαντιναὶ πηγαί, αἰτινες εἶναι ἀνεκτίμητοι καὶ ἐν πολλοῖς διτήρησαν πληροφορίας μοναδικάς. Ἐκτὸς τῶν ἱστορικῶν ἔργων διεσώθησαν καὶ πολλὰ ποιήματα καὶ λόγοι ἐξυμνοῦντες τοὺς ἀγῶνας τοῦ

a magyar hadjáratokat is tárgyalják, vagy legalább is érintik.³ A bizánci források igazi értéke akkor bontakozik ki előttünk, ha meggondoljuk, hogy a latin nyelvű hazai és külföldi források⁴ a legjobb esetben is csak egy-két szóval intézik el a hadjáratokat. Mügeln Henrik német nyelvű krónikájának két fejezete (53, 56) részletesebben tárgyalja ugyan Mánuel két vállalkozását,⁵ de ez is sokkal szegényebb anyagot nyújt, mint a bizánci források. Ez utóbbiakat három csoportba szokás osztani: történeti művek, beszédek, költemények.⁶

Legbecsesebb forrásunk Kinnamos' *Ἐπιτομή* című műve, mely 1176-ig tárgyalja az eseményeket. Feltétlenül megbízhatónak és hi-

*Μανουήλ, οἵτινες καὶ περιγράφουν ἢ τουλάχιστον ἐγγίζουσι καὶ τὰς κατὰ τῶν Οὐγγῶν ἐστρατείας του».*³ *Ἡ πραγματικὴ ἀξία τῶν βυζαντινῶν πηγῶν φαίνεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι αἱ οὐγγρικά καὶ ξένα πηγαὶ⁴ λατινικῆς γλώσσης μόνον δι' ἐλάχιστον λόγον κάμνουσι μνείαν τῶν ἐστρατειῶν. Ὁ Ἑρρῖκος Mügeln ἐν τοῖς χρονικοῖς αὐτοῦ εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν περιγράφει λεπτομερῶς εἰς δύο κεφάλαια (53, 56) τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Μανουήλ,⁵ ἀλλὰ καὶ αἱ πληροφορίες αὗται εἶναι πολὺ πτωχότεραι ἢ αἱ βυζαντιναὶ πηγαί. Αἱ τελευταῖαι διαίρουσθαι εἰς τρεῖς κατηγορίας: ἱστορικὰ ἔργα, λόγους, καὶ ποιήματα.⁶*

Ἡ πλέον ἀξιόπιστος πηγή εἶναι ἢ «Ἐπιτομή» τοῦ Κιννάμου, ἥτις περιγράφει τὰ γεγονότα μέχρι τοῦ ἔτους 1176. Αὕτη θεωρεῖται ἀξιό-

³ Moravcsik: A magyar történet bizánci forrásai, Budapest 1934. 175.

⁴ E. Szentpétery: Scriptorum rerum Hungaricarum I—II., Budapest 1937—38.

⁵ Ibidem, II. pp. 199—200 et 203. — Cf. Domanovszky S.: Mügeln Henrik német nyelvű krónikája és a Rímes Krónika, Századok 41 (1907) 20—35, 119—142.

⁶ Rövidítések — *Συντομία*:

Kinnamos = Ioannis Cinnami Epitome rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis gestarum, rec. A. Meineke, Bonnae 1836.

Lampros = Sp. Lampros: Ὁ Μαρκιανὸς κῶδις 524, Νέος Ἑλληνομνήμων 8 (1911) 113—192.

M = cod. Venetus-Marcianus gr. XI. 22 (s. XIII.).

Miller, Recueil = E. Miller: Recueil des historiens des croisades. Historiens grecs II. Paris 1881.

Miller, Revue = E. Miller: Revue Archéologique N. S. 25—26 (1873).

Mingarelli = Mingarelli: Graeci codices manuscripti apud Nanios patricios Venetos asservati, Bononiae 1784.

Moravcsik = Moravcsik Gy.: A magyar történet bizánci forrásai, Budapest 1934. Cf. Ἑλληνικά 8 (1935) 19—27.

Niketas = Nicetae Choniatae historia, rec. I. Bekker, Bonnae 1835.

Regel = Fontes rerum Byzantinarum, accuravit W. Regel I. 1—2, Petropoli 1892—1917.

A bizánci forrásokra vonatkozólag l. általában Moravcsik fent említett munkáját (189—208. l.). — *Περὶ τῶν βυζαντινῶν πηγῶν βλ. ἐν γένει τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν ἔργον τοῦ κ. Moravcsik, σελ. 189—208.*

telesnek tekinthetjük, mert írott és szóbeli források s a szerző saját tapasztalatai alapján közvetlenül Mánuel halála után, 1180—1183 között készült. Kimerítő képet ad Mánuel magyar hadjáratairól. — Az 1150/51. évi harcokban a szerbeket segítő magyar csapatok vezére, Bakchinos, a Tara folyó melletti ütközetben párviadalt vív Mánuel császárral. — A következő (1151/52) hadjáratban a görög támadásnak sokáig ellentálló Zimony védői megadják magukat. Később a Géza és Belos bán vezetése alatt megérkező magyar hadak visszaszorítják Mánuel, aki ekkor elfogadja békeajánlatukat. — 1154 elején Mánuel Géza készülődésére a Dunához vonul, de küzdelemre nem kerül sor. — Még ebben az évben újabb magyar mozgolódás hírére Szófiáig jön előre Mánuel, de magyar ajánlatra ismét békés úton intézik el az ellentéteket. — 1155-ben a trónkövetelő Andronikossal való megegyezés értelmében Géza szövetséges csapatok támogatásával bizánci területen döntő csapást mér egy, a későbbi IV. István híveivel is megerősített görög seregre. — A következő év tavaszán Mánuel támad. Már a Duna vonalán áll, de az előző évi harcok görög foglyainak visszaadása ellenében hajlandó békét kötni. — Géza halála után a IV. István támogatására induló görög csapatok, mivel közben az

7
πιστος και αξιόλογος, διότι ἐγγράφη ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μανουὴλ περὶ τὰ ἔτη 1180—1183 ἐπὶ τῇ βάσει ἰδίας πείρας τοῦ συγγραφέως καὶ γραπτῶν καὶ προφορικῶν πηγῶν. Ἀυτὴ παρέχει ἐκτενῆ εἰκόνα τῶν οὐγγρικῶν ἐκστρατειῶν. — Ὁ ἀρχηγὸς τῶν οὐγγρικῶν στρατευμάτων, ἄτινα ἦλθον εἰς βοήθειαν τῶν Σέρβων κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1150/51, ὁ Βακχίνος, κατὰ τὴν μάχην παρὰ τὸν ποταμὸν Τάρα ἐμονομάχησε μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουήλ. — Κατὰ τὴν ἐπομένην ἐκστρατείαν (1151/52) οἱ ὑπερασπιστὰι τοῦ Ζευγμίνου (Zimony) μετὰ μακρὰν πολιορκίαν παραδίδονται. Ἀργότερον τὰ οὐγγρικά στρατεύματα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Γεΐζα καὶ Βέλοσι (Belos) ἀπωθοῦν τὸν Μανουήλ, ὅστις καὶ ἀποδέχεται τὰς προτάσεις εἰρήνης. — Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1154 λόγῳ τῶν προετοιμασιῶν τοῦ Γεΐζα ὁ Μανουήλ προχωρεῖ πρὸς τὸν Δούναβη, ἀλλὰ ἀγὼν δὲν διεξήχθη. — Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος συνεπέεια τῆς εἰδήσεως περὶ τῶν οὐγγρικῶν κινήσεων ὁ Μανουήλ ἐκ νέου προχωρεῖ μέχρι τῆς Σοφίας, ἀλλὰ καὶ πάλιν κατόπιν οὐγγρικῆς προτάσεως αἱ ἀντιθέσεις ἐξομαλύνονται εἰρηνικῶς. — Κατὰ τὸ 1155 διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς συμφωνίας μετὰ τοῦ τὸν θρόνον διεκδικούντος Ἀνδρονίκου ὁ Γεΐζας καταφέρει ἀποφασιστικὸν πλήγμα εἰς βυζαντινὸν ἔδαφος ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ βοηθουμένου καὶ ὑπὸ τῶν ὀπα-

ellentétek elsimultak; harc nélkül visszatérnek. — IV. István elűzése után Mánuel, hogy bosszút álljon rokonáért, nem fogadva a magyar követséget Belgrádig nyomul előre, de itt letéve eddigi tervéről Béla herceget kéri a magyaroktól s az ismert feltételek mellett magával is viszi (1163). — Mivel azonban a magyarok a megígért területeket nem voltak hajlandók átengedni, 1164-ben Bácsig vonul Mánuel. III. István csak ekkor hajlandó beváltani ígéretét, mire Mánuel is lemond IV. István további támogatásáról. — De nem tartja meg szavát. Ezért a magyarok az ország déli határának biztosítására elfoglalják a Szerémséget, majd IV. István megmérgezése után Zimony várát is. A később megérkező Mánuelnek sikerül a várat visszafoglalni s ekkor III. István ajánlatára ismét békét kötnek (1165). — Ennek ellenére a következő évben magyar hadak megtámadják és szétverik a Szerémség bizánci őrségét. Mánuel Béla herceg vezetésével küld ide sereget. Ez nem bocsátkozik küzdelembe, viszont két másik görög sereg Erdélyt pusztítja ezalatt. — 1167-ben Mánuel hadvezére döntő csapást mér az előző évben győztes Dionysios csapataira.

δῶν τοῦ κατόπιν Στεφάνου τοῦ Δ'. — Κατὰ τὴν ἀνοιξὴν τοῦ ἐπομένου ἔτους ἐπιτίθεται ὁ Μανουήλ. Ἦδη εὐρίσκεται εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ Δουνάβεως, ἀλλὰ εἰς ἀνταπόδοσιν τῶν ἐλληνικῶν αἰχμαλώτων τῶν πολέμων τοῦ παρελθόντος ἔτους εἶναι διατεθειμένος νὰ συνάψῃ εἰρήνην. — Τὰ πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Στεφάνου τοῦ Δ' ἀναχωρήσαντα στρατεύματα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γεῖζα ἐπιστρέφουν χωρὶς νὰ συνάψωσιν μάχην, ἐπειδὴ ἐν τῷ μεταξὺ αἱ ἀντιθέσεις ἐξωμαλύνθησαν. — Μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τοῦ Στεφάνου τοῦ Δ' ὁ Μανουήλ διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν συγγενῆ του, μὴ ἀποδεχθεὶς τὴν οὐγγρικὴν ἐπιτροπὴν προχωρεῖ μεχρὶ τοῦ Βελιγραδίου, ἀλλ' ἐνταῦθα παρατούμενος τοῦ σχεδίου του ζητεῖ ἐν τῶν Οὐγγρων τὸν πρόκλητα Μπέλαν, τὸν ὁποῖον καὶ φέρει μεθ' ἑαυτοῦ ὑπὸ τοὺς γνωστοὺς ὄρους (1163). — Ἐπειδὴ ὁμοῦ οἱ Οὐγγροι δὲν ἦσαν διατεθειμένοι νὰ παραχωρήσωσιν εἰς αὐτὸν τὰς ὑποσχεθείσας περιοχάς, ὁ Μανουήλ φθάνει κατὰ τὸ 1164 μέχρῃ τοῦ Παρατζίου (Βάcs). Τότε μόνον ἐξεπλήρωσε τὴν ὑπόσχεσίν του ὁ Στέφανος ὁ Γ' καὶ τότε καὶ ὁ Μανουήλ παρητήθη τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ Στεφάνου τοῦ Δ'. — Ἐπειδὴ ὁμοῦ ὁ αὐτοκράτωρ δὲν κρατεῖ τὴν ὑπόσχεσίν του, τὰ οὐγγρικά στρατεύματα πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν νοτίων συνόρων τοῦ κράτους καταλαμβάνουν τὸ Σίρμιον καὶ κατόπιν τῆς δηλητηριάσεως τοῦ Στεφάνου τοῦ Δ' καὶ τὸν πύργον τοῦ Ζενγμίνου. Ὁ βραδύτερον ἀφίχθεις

Μανουήλ καταλαμβάνει ἐκ νέου τὸν πύργον, ἀλλὰ συνεπέια τῆς προτάσεως τοῦ Στεφάνου τοῦ Γ' συνάπτει καὶ πάλιν εἰρήνην (1165). — Παρὰ τὴν εἰρήνην τὸ ἐπόμενον ἔτος τὰ οὐγγρικά στρατεύματα ἐπιτιθέμενα κατασυντρίβουν τὴν βυζαντινὴν φυλακὴν τοῦ Σιρμίου. Ὁ Μανουήλ τότε ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πρόγκηπος Μπέλα ἀποστέλλει στρατεύματα. Τοῦτο ὁμως δὲν ῥίπτεται εἰς τὸν ἀγῶνα, δύο δὲ ἄλλα ἑλληνικὰ στρατεύματα καταστρέφουν τὴν Τρανσυλβανίαν. — Τὸ ἔτος 1167 ὁ στρατηγὸς τοῦ Μανουήλ δρέπει ὀριστικὴν νίκην ἐναντιὸν τῶν στρατευμάτων τοῦ νικητοῦ τοῦ προηγουμένου ἔτους Διονυσίου.

* Ἄλλη ἀξιόλογος πηγή* εἶναι ἡ «Χρονικὴ διήγησις» τοῦ Νικήτα, ἣτις περιλαμβάνει ὀλόκληρον τὴν ἐποχὴν τοῦ Μανουήλ. Τὸ τμήμα τοῦ ἔργου, ὅπερ μᾶς ἐνδιαφέρει, ὑπὸ τὴν μορφήν, εἰς ἣν εὑρίσκειται σήμερον, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχη γραφῆ πρό τοῦ 1183. Περὶ τῶν ἐκστρατειῶν τοῦ Μανουήλ ἐκ τοῦ ἔργου τούτου λαμβάνομεν τὴν ἐξῆς εἰκόνα. — Τὸ 1150/51 ὁ Μανουήλ ἐπιτίθεται κατὰ τῶν διὰ τῆς βοήθειας τῶν Οὐγγρων στρατευμάτων ἀγωνιζομένων σερβικῶν τοιούτων καὶ εἰς μονομαχίαν νικᾷ τὸν Βακχίνον. — Μετὰ τὴν κατάληψιν καὶ τὴν λεηλασίαν τοῦ Σιρμίου ἐπιστρέφει μὲ θρίαμβον εἰς τὴν πατρίδα του (1151/52). — Τὸ 1154 συνεπέια τῆς εἰδήσεως τῶν οὐγγρικῶν προετοιμασιῶν συναθροίζει τὰ στρατεύματα παρὰ τὴν Σόφιαν, ἀλλὰ κατόπιν

Másik értékes forrásunk Niketas *Χρονικὴ διήγησις*-e, mely Mánuel egész korát felöleli. A műnek bennünket érdeklő része ránk maradt alakjában 1183 előtt nem keletkezhetett. Mánuel magyar hadjáratairól a következő képet kapjuk. — 1150/51-ben a magyar segítséggel küzdő szerbeket támadja meg Mánuel és párviadalban legyőzi Bakchinost. — Majd (1151/52) a Szerémség elfoglalása és kirablása után diadalmenettel vonul haza. — 1154-ben a magyar mozgolódás hírére Szófiánál gyűjti össze seregét, de magyar kérésre abbahagyja készülődését. — 1155-ben az Andronikosszal való meg egyezés értelmében Géza támadja meg Bizáncot. — Géza halála után Mánuel rokonát, Istvánt akarja trónra segíteni. Első kísér-

lete (1163) sikertelen, de István ezután is sok harcot vív a trón elnyeréséért. Mánuel még ebben az évben magával viszi Béla herceget Konstantinápolyba. — A következő évek eseményei közül István megmérgezéséről és Zimony elfoglalásáról tudósít Niketas. — 1166-ban Mánuel vezérei vereséget szenvednek a magyar csapatoktól. Mánuel ennek és István halálának megbosszúlásaképp hosszú ostrom után visszafoglalja Zimonyt. — 1167-ben Dionysios csapatai felett arat nagy győzelmet egy bizánci sereg. — Niketas nem annyira részletes, mint Kinnamos, mert több hadjáratról nem is tesz említést, néha pedig több eseményt egybefoglalva ad elő. Kinnamos objektivitása is hiányzik művéből.

A panegirikus irányzatú alkalmi beszédekben is sok, gyakran pontosan nem is datálható kortörténeti vonatkozást talá-

οὐγγρικῆς παρακλήσεως διακόπτει τὰς προετοιμασίας του. — Τὸ 1155 κατόπιν συνεννοήσεως μετὰ τοῦ Ἀνδρονίκου ὁ Γεῦζας ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ βυζαντιακοῦ στρατοῦ. — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γεῦζα ὁ Μανουὴλ ὑποβοηθεῖ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνοδὸν τοῦ συγγενοῦ αὐτοῦ Στεφάνου. Ἡ πρώτη του προσπάθεια ἀποβαίνει ἀνεπιτυχῆς (1163), ἀλλ' ὁ Στέφανος καὶ ἐπιτοτε ἀγωνίζεται ἐπὶ πολὺ διὰ τὰ κερδίσει τὸν θρόνον. Κατὰ τὴν διάρκειαν ἀκόμη τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ Μανουὴλ μεταφέρει εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν πρόκλημα Μπέλαν. — Ἐκ τῶν γεγονότων τῶν ἐπομένων ἔτων ὁ Νικήτας μᾶς πληροφορεῖ περὶ τῆς δηλητηριάσεως τοῦ Στεφάνου καὶ τῆς καταλήψεως τοῦ Ζευγμίνου. — Τὸ 1166 οἱ στρατηγοὶ τοῦ Μανουὴλ ἠττῶνται ὑπὸ τῶν οὐγγρικῶν στρατευμάτων. Ὁ Μανουὴλ ἐκδικούμενος τὸ γεγονός αὐτὸ ὡς καὶ τὸν θάνατον τοῦ Στεφάνου μετὰ μακρὰν πολιορκίαν καταλαμβάνει ἐκ νέου τὸ Ζευγμινον. — Τὸ 1167 τμήμα βυζαντινοῦ στρατοῦ δρέπει λαμπρὰν νικὴν ὑπεράνω τῶν στρατευμάτων τοῦ Διονυσίου. — Ὁ Νικήτας δὲν εἶναι τόσον λεπτομερῆς ὡς ὁ Κίνναμος, διότι πρῶτον οὐδὲν ἀναφέρει περὶ πολλῶν ἐκστρατειῶν καὶ δεύτερον διότι πολλὰς ἐξ αὐτῶν περιγράφει περιληπτικῶς. Ἐπίσης ἔλλειπει ἐκ τοῦ ἔργου του καὶ ἡ ἀμεροληψία τοῦ Κιννάμου.

Ἐπίσης καὶ εἰς πολλοὺς πανηγυρικοὺς λόγους ἀνευρισκομεν συχνὰ ἱστορικὰς περιγραφὰς τῆς ἐποχῆς, ἐνίοτε καὶ τοιαύτας, περὶ τῶν ὁποίων

lunk, néha olyanokat is, melyekről más forrás nem tudósít bennünket. — Elsősorban Michael rhetor két beszéde jön tekintetbe. Az első⁷ az 1151/52., a második⁸ az 1156. évi hadjáratral foglalkozik. Általánosságban utal a magyar hadjáratokra Ioannes Diogenes,⁹ Michael Italikos¹⁰ és Konstantinos Manasses¹¹ egy-egy és Eustathios thessalonikei érsek három beszéde.^{12, 13, 14.}

A források harmadik csoportjába a költői művek tartoznak. Legtöbbjük csak általában utal a magyar-görög harcokra, de «vannak olyan költői művek is, amelyek tárgyát Mánuel magyar hadjáratai képezik, s amelyek így becses részletekkel kiegészítik a történetírók tudósításait».¹⁵

Egy velencei kézirat¹⁶ több

οὐδεμία ἄλλη πηγή κάμνει μείλαν, οὐχὶ ὁμως πάντοτε καὶ ἀκριβεῖς ἡμερομηνίας. — Ἐν πρώτοις δεδὸν τὰ ληφθῶν ἐπὶ ὄψει οἱ δύο λόγοι τοῦ ῥήτορος Μιχαήλ. Ὁ πρῶτος⁷ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1151/52, ὁ δεῦτερος⁸ δὲ μὲ τὴν τοιαύτην τοῦ 1156. — Ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἀναφέρουν περὶ τῶν οὐγγρικῶν ἐκστρατειῶν εἰς ἓνα ἐκ τῶν λόγων τῶν δὲ Ἰωάννης Διογένης,⁹ ὁ Μιχαήλ Ἰταλικός¹⁰ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μανασσῆς¹¹ ὡς καὶ ὁ Θεσσαλονίκης Ἐδστάδιος εἰς τρεῖς λόγους του. ^{12, 13, 14.}

Τὸ τρίτον τμήμα τῶν πηγῶν ἀποτελοῦν τὰ ποιητικὰ ἔργα. Τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτῶν μόνον ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἀναφέρει περὶ τῶν οὐγγροελληνικῶν ἀγόνων, ἀλλ' ὁμως «ὑπάρχον καὶ ποιητικὰ ἔργα, τῶν ὁποίων τὸ ἀντικείμενον ἀποτελοῦν αἱ κατὰ τῶν Οὐγγρων ἐκστρατεῖαι τοῦ Μανουήλ, οὕτως ὥστε συμπληρῶνουν τὰς πληροφορίας τῶν ἱστορικῶν δι' ἀξιολόγων λεπτομερειῶν.»¹⁵

Χειρόγραφον¹⁶ ἐδρισκόμενον εἰς

⁷ Ed. Regel, pp. 131—152.

⁸ Ed. Regel, pp. 152—165.

⁹ Ed. Regel, pp. 304—311.

¹⁰ Cf. Moravcsik, p. 206.

¹¹ Ed. E. Kurtz: Vizantijskij Vremennik 12 (1905) 88—98. — Cf. Moravcsik Gy.: EPhK. 57 (1933) 19—20; Eckhardt S.: Nouvelle Revue de Hongrie 26 (1933) 289.

¹² Ed. Regel, pp. 24—57. — Cf. Th. L. F. Tafel: De Thessalonica eiusque agro dissertatio geografica, Berolini 1839, pp. 401—432; Migne, Patrologia Graeca 135 (1887) c. 933—973.

¹³ Ed. Regel, pp. 92—125.

¹⁴ Ed. Tafel: Eustathii metropolitae opuscula, Francofurti 1832, pp. 196—214; Migne, vol. cit. c. 973—1032.

¹⁵ Moravcsik, p. 200.

¹⁶ cod. Venetus-Marcianus 524 (s. XIII.).

XII. századi anoním költő művét őrizte meg. A kézirat egyik darabja¹⁷ az 1150/51. és 1151/52. évi hadjáratokat tárgyalja. A «részes» dalmaták megfenyítésére induló Mánuel összetalálkozva a magyarokkal legyőzte a meztelen karddal rátámadó «zsupánt» és Szerbiát adófizetésre kényszerítette. Elfoglalta a Szerémséget is, népét rabszolgává tette s diadalmenettel tért vissza Konstantinápolyba. — A másik költemény¹⁸ az 1166-i hadjáratra vonatkozik. Arról a keresztről beszél, melyet a Viddin felől Erdélybe törő és ott fosztogató Ioannes Dukas serege állított fel Magyarország «közepén» Mánuel sok győzelmének emlékére. — Található még magyar vonatkozás több más, erről a korról szóló költeményben is.¹⁹

Michael Glykas 1164—65-ben készült költeménye²⁰ az 1163. évi görög támadásról tudósít, melyből Mánuel vérontás nélkül aratott

Βενετιαν διεφύλαξεν τὰ ἔργα πολλῶν ἀνωνύμων ποιητῶν τοῦ IB' αἰῶνος. Ἐν τμήμα¹⁷ τοῦ χειρογράφου περιγράφει τὰς ἐκστρατείας τῶν ἐτῶν 1150/51 καὶ 1151/52. Ὁ Μανουὴλ ἀναχωρήσας μὲ σκοπόν νὰ ἀπειλήσῃ τοὺς «μεθύσους» Δαλμάτας συναντᾷ μετὰ τῶν Οὐγγρων, νικᾷ τὸν διὰ γυμνῆς σπάθης κατ' αὐτοῦ ἐπιτεθέντα «ζούπανον» καὶ καθιστᾷ τὴν Σερβίαν φόρον ὑποτελεῖ. — Κατέλαβε καὶ τὸ Σίριμον, τὸν δὲ πληθυσμὸν αὐτοῦ ἠχμαλώτισεν καὶ κατόπιν ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν θριαμβευτικῶς. — Τὸ ἄλλον ποίημα¹⁸ ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1166. Ὁμιλεῖ περὶ τοῦ σταυροῦ, τὸν ὁποῖον ὁ ἐκ Viddin πρὸς τὴν Τρανσυλβανίαν προχωρῶν στρατὸς τοῦ Ἰωάννου Δούκα ἀνήγειρε «ἐν μέσῳ» τῆς Οὐγγαρίας ὡς ἐνθύμιον τῶν πολλῶν νικῶν τοῦ Μανουὴλ. — Διεσώθησαν καὶ πολλὰ ἄλλα ποιήματα περιέχοντα μνείαν περὶ τῶν Οὐγγρων.¹⁹

Τὸ ποίημα²⁰ τοῦ Μιχαὴλ Γλυκᾶ γραφὲν κατὰ τὸ 1164-65 ἀναφέρει περὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐπιθέσεως τοῦ ἔτους 1163, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ Μα-

¹⁷ Ἐπὶ τῇ νεοεργηθείσῃ μονῇ ἐπ' ὀνόματι τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου παρὰ τοῦ πανσεβάστου μεγάλου ἑταυριάρχου· ἥς ἐν τῷ προνάῳ εἰκονίσθησαν οἱ βασιλεῖς, ἐξ ὧν ἡ σειρὰ τοῦ γένους τούτου κατὰγεται καὶ μερικὰ τινὰ κατορθώματα τοῦ πορφυρογενήτου καὶ αὐτοκράτορος κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ. — E fol. 108^r ed. Lampros, pp. 148—150.

¹⁸ Ἐπίγραμμα γεγονὸς ἐπὶ τῷ ἐμπαγέντι μέσον τῆς Οὐγγρικῆς χώρας Τιμίῳ Σταυρῷ. — E fol. 181^v—182^r ed. Lampros, pp. 178—179.

¹⁹ Lampros, pp. 44, 128, 129—130, 146, 162, 174, 175—176.

²⁰ Τοῦ αὐτοῦ ἔτεροι πρὸς τὸν βασιλέα κυρὸν Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, ὅτε λαμπρὸς ἀπὸ Οὐγγρίας στεφανίτης ὑπέστρεψε. — E cod. Paris. gr. 228 fol. 25^r—25^v ed. K. Krumbacher: Michael Glykas, Sitzungsberichte der philos.-philol. und der hist. Classe der k. bayer. Akad. d. Wiss., München 1894, III. pp. 447—451. — Cf. S. Eustratiades: *Μιχαὴλ τοῦ Γλυκᾶ εἰς τὰς ἀπορίας τῆς θείας γραφῆς κεφάλαια I.*, Athén 1906, pp. ρνζ'—ρξα'.

győzelemmel tér vissza. Harcra nem került sor, mert az ellenség félelmében megadta magát.

E kor történeti tárgyú költszetének legismertebb darabjai a Theodoros Prodromos neve alatt szereplő költemények. Ezek jó része az M-ben található, melynek tartalmát Mingarelli ismerteti. Mivel egyes kutatók két, sőt három Prodromosról is beszélnek, a szerzőség kérdése bizonytalan s a Prodromos neve alatt szereplő összes költemények kritikai kiadásának megjelenése előtt eldönteni nem lehet, de történeti szempontból nem is fontos, mert a szóbanforgó költemények kétségkívül egykorú művek. Bennük a nagy részüket kitöltő panegirikus tendencia mellett sok célzást találunk azokra az eseményekre, melyek a dicsőítés alapjául szolgálnak. A bennünket érdeklő jórészt kiadatlan költemények Mánuelnek a magyarokkal vívott harcairól szólnak, vagy legalább is érintik azokat. — Egy költemény foglalkozik az 1150/51-es hadjáratral.²¹ — Ugyanerről, hozzávéve a következő 1151/52-es harcok eseményeit, még két költemény tudósít bennünket. Az első²² szerint Mánuel a Tara folyó mellett győzelmesen szállt szembe a magyarokkal. Majd (a következő

νοηλ ἐπιστρέφει νικητῆς ἀνευ αἱματοχυσίας. Δὲν διεξήχθη μάχη, ἐπειδὴ ὁ ἐχθρὸς συνεπεῖα φόβου παρεδόθη.

Τὰ πλέον γνωστὰ ποιητικὰ ἔργα ἱστορικοῦ περιεχομένου τῆς ἐποχῆς αὐτῆς φέρονται ὡς γραφέντα ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Προδρόμου. Τὰ πλεῖστα τούτων εὑρίσκονται εἰς τὸν κώδικα Μ, τὸ περιεχόμενον τοῦ ὁποίου μᾶς γνωρίζει ὁ Mingarelli. Ἐπειδὴ πολλοὶ ἱστοριοδίφαι ὁμιλοῦν περὶ δύο καὶ τριῶν ἀκόμη Προδρόμων, τὸ ζήτημα τοῦ συγγραφέως εἶναι σκοτεινὸν καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ ἐκφέρωμεν κρίσιν περὶ αὐτοῦ πρὸ τῆς κριτικῆς ἐκδόσεως τῶν ποιημάτων τούτων, ἀλλ' ὅμως τοῦτο ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως δὲν εἶναι καὶ σπουδαῖον, διότι τὰ ἐν λόγῳ ποιήματα εἶναι ἀναμφισβητήτως τῆς ἰδίας ἐποχῆς. Ἐκτὸς τοῦ πανηγυρικοῦ ὕφους ἀνευρίσκομεν εἰς αὐτὰ καὶ πολλὰ σημεῖα περὶ τῶν γεγονότων, τὰ ὅποια ἀποτελοῦν τὴν βᾶσιν τῆς ἐξυμνήσεως. Τὰ ποιήματα, τὰ ὅποια μᾶς ἐνδιαφέρουν, μέγα μέρος τῶν ὁποίων δὲν ἔχει ἐκδοθῆ ἀκόμη, ὁμιλοῦν περὶ τῶν μετὰ τῶν Οὐγγρων διεξαχθέντων ἀγόνων τοῦ Μανουὴλ ἢ τουλάχιστον κάμνον μνεῖαν αὐτῶν. — Ἐν ποίημα ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἐκστρατεῖαν τοῦ 1150/51.²¹ — Περὶ αὐτῆς, ὡς καὶ περὶ τῶν πολεμικῶν γεγονότων τοῦ 1151/52, μᾶς πληροφοροῦν δύο ἀκόμη ποιήματα. Κατὰ τὸ πρῶτον²² ὁ Μανουὴλ

²¹ Cf. I. (pp. 23—24.).

²² Τοῦ αὐτοῦ κατὰ ἀλφάβητον εἰς τὸν αὐτὸν βασιλεῖα περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως = M. fol. 2^r—3^v et cod. Vindobonensis phil. gr. 321 (s. XIII.) fol. 307^r—308^v. — Ex M ed. Miller, Revue 25. pp. 348., 418—419. et 26. pp. 23—24.

énben) átkelt a Dunán, vérontás nélkül, és sok foglyot ejtve elfoglalta a Szerémséget. — A második költemény²³ igen részletes tudósítást ad az 1150/51-es hadjáratról, Mánuel és Bakchinós párviadalaról, majd a következő hadjáratra vonatkozólag a Dunán való átkelésről és Zimony elfoglalásáról. — Két költemény maradt fenn az 1154. év első hadjárataról is.²⁴ — Egy másiknak rövid tudósítása valószínűleg az 1165. vagy 1166. évi hadjáratra utal.²⁵ — A többi költemény, mely csak általánosságban említi a magyarországi harcokat, nem datálható. Ezeknek történelmi vonatkozású részei Miller kiadásaiban találhatók meg.²⁶ Magyar vonatkozású rész van még egy eddig kiadatlan költeményben is.²⁷

A költemények legnagyobb részéből eddig csak szemelvények jelentek meg. Ez alkalommal két költeményt adok ki teljesen, csatolva hozzájuk még egyet, mely

ἀνεδείχθη νικητὴς ἐναντι τῶν Οὐγγρων παρὰ τὸν ποταμὸν Τάρα. Τὸ ἐπόμενον δὲ ἔτος διήλθε τὸν Δουναβίον, ἀνευ αἱματοχυσίας κατέλαβε τὸ Σίρμιον συλλαβὸν καὶ πολλοὺς αἰχμαλώτους. — Τὸ δεύτερον ποίημα²³ ἀσχολεῖται λεπτομερέστατα μὲ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1150/51, μὲ τὴν μονομαχίαν μεταξὺ Μανουήλ καὶ Βακχίνου, ὡς καὶ μὲ τὴν εἰς τὴν ἐπομένην ἐκστρατείαν γενομένην διάβασιν τοῦ Δουναβέως καὶ τὴν κατάληψιν τοῦ Ζευγμίνου. — Ἐπίσης διεσώθησαν δύο ποιήματα περὶ τῆς πρώτης ἐκστρατείας τοῦ ἔτους 1154.²⁴ — Σύντομος περιγραφή ἄλλου ποιήματος ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1165 ἢ 1166.²⁵ — Τὰ ὑπόλοιπα ποιήματα, τὰ ὁποῖα ἀσχολοῦνται μὲ τοὺς κατὰ τῆς Οὐγγρίας ἀγῶνας, στεροῦνται χρονολογίας. Τὰ ἱστορικὰ τμήματα αὐτῶν ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Miller.²⁶ Ἐπίσης οὐγγρικοῦ περιεχομένου ἱστορικὸν τμήμα εὑρίσκεται καὶ εἰς ἕτερον ποίημα μὴ ἐκδοθὲν μέχρι τοῦδε.²⁷

Ἐκ τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῶν ποιημάτων τούτων μόνον ἀποσπάσματα ἐξεδόθησαν μέχρι σήμερον. Ἐπὶ τῇ ἐδκαιρίᾳ ταύτῃ θὰ ἐκδώσω δύο ποιήματα ὀλόκληρα καὶ ἕτερον,

²³ Εἰς τὸν αὐτὸν βασιλέα περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως. — Ex M fol. 4^r—8^v excerpta ed. Miller, Recueil pp. 264—266. et 741—747.

²⁴ Cf. II. (pp. 25—42.) et III. (pp. 43—46.)

²⁵ Ἐπάσματα εἰς τὴν κυρὰν Θεοδώραν, τὴν θυγατέρα τοῦ Καίσαρος καὶ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Μαρίας, τῆς πρώτης θυγατρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ῥωμαίων κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ. — Ex M fol. 41^r—41^v ed. C. Castellani: Epitalamio di Theodoro Prodromo per le nozze di Theodora Commena e Giovanni Contostefano, Venezia 1888. — Exc. ed. Miller, Recueil pp. 765—766.

²⁶ Miller, Revue 25. pp. 251—255, 344—377.; Miller, Recueil pp. 230—231, 752, 754; 280—282; 747—748; 764—765; 771—772.

²⁷ M fol. 34^v—35^r. — Cf. Moravcsik p. 203, 205.

korábbi kiadásokban már megjelent.²⁸ Sajtó alá készítettem még egy, az M kézirat fol. 4^r—8^v-ján található költeményt, de ennek kiadásáról egyelőre kénytelen voltam lemondani.

A kiadott költemények tudósításait, ezek hitelességének és chronológiájának kérdését a következőkben ismertetem.

Az I. költemény egész röviden beszéli el az eseményeket. Mánuelnek egy «szerbbel» vívott párviadalára készült. A Tara folyó sármával kezdődik, melynek vize majdnem kiesap a sok holttesttől. Majd a Száva kéri Mánuelet, hogy elégelje meg a magyarok és szerbek lemeszárlását. A császár, aki Szerbia közepén ütött tábort, a nagy ellenséges seregből sokat megfutamatított és elejtett s végül a király (nyilvánvalóan a magyar király) hadvezérét kényszerítette meghódolásra.

Ezt a hadjáratot, illetőleg Má-

τὸ ὁποῖον ἤδη ἔχει ἐκδοθῆ.²⁸ Προετοίμασα διὰ τὸν τύπον ἐν ἀκόμη ποίημα, τὸ ὁποῖον περιέχεται εἰς τὸ φ. 4^r—8^v τοῦ χειρογράφου Μ, ἀλλὰ τῆς ἐκδόσεως τούτου ἐπὶ τοῦ παρόντος ἠγαγκάσθη νὰ παραιτηθῶ.

Τὰς πληροφορίας τῶν ἐκδοθέντων ποιημάτων ὡς καὶ τὴν ἀξιοπιστίαν καὶ χρονολογίαν αὐτῶν θὰ γνωρίσω ἐν τοῖς ἐπομένοις.

Τὸ I. ποίημα δὴως συντόμως ἐξιστορεῖ τὰ γεγονότα. Ἐγράφη ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ μονομαχίας τοῦ Μανουὴλ μεθ' ἑνὸς «Σέρβου». Ἀρχίζει διὰ τοῦ θρήνου τοῦ ποταμοῦ Τάρα, ὅστις ἐπλημμύρησε λόγῳ τῶν πολλῶν πτωμάτων. Κατόπιν παρακαλεῖ τὸν Μανουὴλ ὁ ποταμὸς Σάβας, νὰ ἀρκεσθῆ μετὰ τὴν σφαγὴν τῶν Οὐγγρων καὶ τῶν Σέρβων. Ὁ αὐτοκράτωρ, ὅστις ἐστρατοπέδευσε εἰς τὸ κέντρον τῆς Σερβίας, ἐξεδίωξε ἢ ἐφόνευσε πολλοὺς ἐκ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατεύματος καὶ ἐν τέλει ἐταπεινωσεν καὶ τὸν στρατηγὸν τοῦ βασιλέως (προφανῶς τοῦ Οὐγγρου βασιλέως).

Τὴν ἐκστρατείαν αὐτὴν ὡς καὶ

²⁸ Kiadásom ama fotografiai másolatokon alapszik, amelyeket Moravcsik professzor úr bocsátott rendelkezésemre. Ezért és általában szíves támogatásáért hálás köszönetemet fejezem ki. Megemlítem még, hogy a szakirodalom egy részét 1939 nyarán a müncheni egyetem közép- és újjörög szemináriumának könyvtárában használtam. Ezért F. Dölger egyetemi tanár úrnak tartozom hálás köszönettel. Köszönetemet fejezem ki Giulekas Gergely úrnak is, aki a magyar szöveg göröggre való fordításában segítségemre volt. — Ἡ ἐκδοσίς μου βασίλειται ἐπὶ φωτογραφικῶν ἀντιγράφων, τὰ ὁποῖα ἔθεσε εἰς τὴν διάθεσίν μου ὁ κ. καθηγητῆς Moravcsik. Δι' αὐτὸ καὶ γενικῶς διὰ τὴν φιλικὴν ὑποστήριξίν του ἐκφράζω τὰς θερμὰς εὐχαριστίας μου. Μνημονεύω ἀκόμη, ὅτι ἐν μέρος τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας εἶχα τὴν εὐκαιρίαν νὰ μεταχειρισθῶ εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ μεσαιωνικοῦ καὶ νεοελληνικοῦ φροντιστηρίου τοῦ ἐν Μονάχῳ πανεπιστημίου κατὰ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1939. Διὰ τοῦτο ὀφείλω θερμὰς χάριτας εἰς τὸν κ. καθηγητὴν F. Dölger. Ἐκφράζω τὰς εὐχαριστίας μου καὶ εἰς τὸν κ. Γρηγόριον Γιουλέκαν, ὁ ὁποῖος μοῦ παρεῖχε βοήθειαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασιν τοῦ οὐγγρικοῦ κειμένου.

nuel hősiességét és a «zsupánnal» való párviadalát sokkal részletesebben adja elő Kinnamos (103—113. l.) és Niketas (121—122. l.). Erre vonatkoznak egy velencei kódexbeli névtelen²⁹ és két, Prodrimos neve alatt ismert költemény³⁰ egyes részei.

A költeménynek a hadjáratról szóló pár adata megegyezik a többi forrás tudósításával, eltekintve attól, hogy míg Kinnamos, Niketas és a velencei költő szerb nagyzsupánnak mondja Mánuel ellenfelét, ebből a költeményből nyilvánvalóvá válik, hogy magyar vitézről van szó. Megerősíti ezt egy másik prodromosi költemény is³¹ és a történeti kutatások is ezt igazolják.³² Bár a Prodrimos-féle költeményekben a név nincs említve, több adat egyezése folytán bizonyos, hogy ezekben is az elbeszélő forrásokban névszerint említett Bakchinos (Bágyon) ispán szerepel. Valamennyi költemény kiemeli még azt, hogy Mánuel a rárohanókat «egyedül» verte vissza.

A tudósítások alapján teljesen világos, s ez valamennyi kutató

τὴν ἡρωϊκότητα καὶ τὴν μονομαχίαν τοῦ Μανουὴλ μετὰ τοῦ «ζουπάνου» ἐξιστοροῦν λεπτομερέστερον ὁ Κίνναμος (σελ. 103—113) καὶ Νικήτας (σελ. 121—122). Εἰς αὐτὰς ἀναφέρονται καὶ μερικὰ τμήματα ἐνὸς ποιήματος²⁹ γραφέντος ὑπὸ ἀνωνύμου τοῦ κώδικος τῆς Βενετίας καὶ μερικὰ τοιαῦτα τῶν δύο ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Προδρόμου φερομένων ποιημάτων.³⁰

Αἱ πληροφορίες τοῦ ποιήματος περὶ τῆς ἐκστρατείας συμφωνοῦν μὲ τὰς τοιαύτας τῶν ἄλλων πηγῶν μὲ τὴν διαφορὰν, ὅτι ἐκ τούτου ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι προφανῶς πρόκειται περὶ Οὔγγρου ἐδγενοῦς, ἐνῶ ὁ Κίνναμος, ὁ Νικήτας καὶ ὁ ἐκ Βενετίας ἀνώνυμος ποιητὴς λέγουν, ὅτι ὁ ἀντίπαλος τοῦ Μανουὴλ ἦτο ἀρχιζούπανος τῶν Σέρβων. Βεβαιώνει τοῦτο καὶ ἐν ἑτερον ποιήματι³¹ τοῦ Προδρόμου, ἐπίσης ἀποδεικνύουν τοῦτο καὶ αἱ ἱστορικαὶ μελέται.³² Παρ' ὅλον ὅτι εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Προδρόμου δὲν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ ἀντιπάλου τοῦ Μανουὴλ, ἐκ τῶν λοιπῶν πηγῶν προκύπτει, ὅτι καὶ ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τοῦ εἰς ἐκείνας ἀναφερομένου Βακχίνου. Ὅλα ἐπίσης τὰ ποιήματα τονίζου, ὅτι ὁ Μανουὴλ «μόνος» ἀπέκρουσε τοὺς κατ' αὐτοῦ ἐπιτιθεμένους.

Εἶναι ὀλοφάνερον ἐκ τῶν πληροφοριῶν, καὶ εἰς τοῦτο συμφωνοῦν

²⁹ Cf. adn. 17.

³⁰ Cf. adn. 22. et 23.

³¹ Cf. adn. 23.

³² Cf. Gyóni, p. 78. sub voce Βακχίνος.

álláspontja, hogy a költemény Mánuelnek az 1150/51-es szerb-magyar hadjáratára vonatkozik.

A II. és III. költemény, mint egyező adataikból kitűnik, egyazon hadjáratról foglalkozik, mégpedig a II. hosszabban, a III., mely 5 soros versszakokra oszlik, röviden, balladai gyorsasággal.

A II. költemény a címe szerint arra az alkalomra készült, mikor Mánuel puszta megjelenésével rémületbe ejtette a magyar királyt és vérontás nélkül győzelmet aratott. Később is említi, hogy harc nélkül győzött a császár (59). A hadjárat leírására csak hosszú bevezetés után tér rá. Mánuel megjelenik a Dunánál; a parton táborozó magyar király ezt látva félelmében visszafordítja hatalmas seregét, mely «illyr és kelta» szövetségesekkel volt megerősítve. A magyar sereg folyóhoz hasonló, melybe a szövetségesek csapatai mint mellékfolyók torkollanak bele. Szó van a magyar csatarend «mélységben» való felállításáról is (146—161). — Közül a költemény egy epizódot is: Mánuel még a magyarokkal való találkozás előtt rendezte a hozzá forduló Dese szerb nagyzsupán és vetélytársa hatalmi versengését (276—334) s a szerbekéhez hasonlóan intézte el a dalmáciai egyenetlenkedéseket is (348—

δλοι οι ιστοριοδίφαι, διὰ τὸ ποίημα ἀναφέρεται εἰς τὴν κατὰ τῶν Σερβοούγγρων ἐκστρατείαν τοῦ Μανουήλ κατὰ τὸ 1150/51.

Τὸ II. καὶ τὸ III. ποίημα, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν συμφωνουσῶν πρὸς ἀλλήλας πληροφοριῶν, ἀσχολοῦνται μὲ τὴν αὐτὴν ἐκστρατείαν, καὶ δὴ τὸ II. μακροσκελέστερον, ἐνῶ τὸ III. συντομώτερον, ὅπερ καὶ ἀποτελεῖται ἐκ στροφῶν ἐκ πέντε στίχων.

Τὸ II. ποίημα, καθὼς φαίνεται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς του, ἐγράφη ἐπὶ τῆς ἀναιμάκτου νίκης τοῦ Μανουήλ, ὅτε διὰ μόνης τῆς παρουσίας του ἐπροξένησε τὸν πανικὸν εἰς τὸν Οὔγγρον βασιλέα. Καὶ περαιτέρω ἐπίσης ἀναφέρει, διὰ τὸν υἱοτοκράτορα ἐνίκησε χωρὶς ἀγῶνος (59). Τὴν περιγραφὴν τῆς ἐκστρατείας ἀρχίζει μόνον μετὰ μακρὸν πρόλογον. Ὁ Μανουήλ προβάλλει εἰς τὸν Δούναβιν· βλέπων τοῦτο ὁ παρὰ τὴν ὄχθην στρατοπεδεύων Οὔγγρος βασιλεὺς καὶ φοβηθεὶς στρέφει πρὸς τὰ ὀπίσω τὸ στράτευμά του, ὅπερ ὑπεστηρίχθητο ὑπὸ τῶν συμμάχων «Ἰλλυρῶν καὶ Κελτῶν». Τὸ ποίημα παρομοιάζει τὸ οὔγγρικὸν μὲν στράτευμα πρὸς ποταμόν, τὰ δὲ συμμαχικὰ στρατεύματα πρὸς παραποτάμους αὐτοῦ. Ἀναφέρει ἐπίσης καὶ τὸ βάθος τῆς παρατάξεως τῶν Οὔγγρων (146—161). — Ἀναφέρει δὲ τὸ ἐξῆς ἐπεισόδιον· ὁ Μανουήλ πρὸ ἀκόμῃ τῆς συναντήσεώς του μετὰ τῶν Οὔγγρων ἐτακτοποίησε τὸ περὶ ἀρχῆς ζήτημα τοῦ Σέρβου ἀρχισυμπάνου Δεσέ καὶ τοῦ ἀντιπάλου αὐ-

351). — Utána ismét a magyar hadjárat leírása következik. Mánuel jól begyakorolt és felszerelt hadsereggel indult a Dunához (357—359). Itt haragra lobbantotta a magyar király elbizakodottsága (378—381). A Duna mellett szétszórva korhadtt és születte hajóroncsokat talált s ezekből «egy lehelletével» új hajókat épített (388—409). A hajók már készen állottak, de a magyar vezér nem törődött ezzel bizva a Duna vizében és a zavaros időjárásban. Elbizakodottan beszélt a követekkel, meg akart küzdeni a császárral, de egyszerre elhallgatott, mikor a Duna felől felharsant a támadást jelző kürtszó. Bármennyire is felkészült a harcra, gyorsan békeköveteket küldött a családi kapcsolatokra s közös hitükre hivatkozva (425—462). A császár «fényes» győzelmét s a magyar király «gyávaságát» daldaljel hirdeti (524—526). — Ugyanezt rövidebben összefoglalva még egyszer megtaláljuk (489—495).

A III. költemény is erről a hadjáratról szól. Mikor Mánuel a Dunához vonult és ott találta

τοῦ (276—334), καθὼς ἐπίσης παρ-
ομοίως καὶ τὰς εἰς Δαλματίαν
ἀνωμαλίας (348—351). — Κατόπιν
ἀκολουθεῖ καὶ πάλιν ἡ περιγραφὴ
τῆς κατὰ τῆς Οὐγγαρίας ἐκστρατείας.
Ὁ Μανουὴλ ἐξεκίνησε πρὸς τὸν
Δούναβιν μετὰ καλῶς γεγυμνασμέ-
νον καὶ ὀπλισμένον στρατοῦ (357—
359). Ἐνταῦθα ἐπροξένησεν ὄργην
εἰς αὐτὸν ἡ ὑπεροψία τοῦ Οὐγγρου
βασιλέως (378—381). Παρὰ τὸν
Δούναβιν εὗρε σαθρὰ καὶ θριπτόβρωτα
ἀκάτια διεσκορπισμένα, ἀποσυνέ-
θεσε ταῦτα καὶ κατόπιν «μετὰ μιᾶς
πνοῆς» κατεσκεύασε νὰ τοιαῦτα
(388—409). Τὰ πλοῖα ἦσαν ἐτοιμα,
ἀλλὰ τοῦτο οὐδόλως ἐνδιέφερε τὸν
Οὐγγρον στρατηγόν, ὅστις εἶχε πε-
ποιθήσῃ εἰς τὸ ὕδωρ τοῦ Δουνά-
βειος καὶ εἰς τὰς τρικυμιώδεις καιρι-
κὰς μεταβολὰς. Συνωμίλησε μὲ
τοὺς πρέσβεις μὲ ὑπεροψίαν, ἤθελε
νὰ ἀγωνισθῆ μὲ τὸν αὐτοκράτορα,
ἀλλὰ ἀποτόμως ἐσιώπησεν, ὅτε
ἤκουσεν τὸν τῆν ἐπίθεσιν σημαίνοντα
ἦχον τῆς σάλπιγγος ἐρχόμενον ἐκ
τοῦ Δουνάβειος. Ὅσον καὶ ἂν εἶχε
προετοιμασθῆ διὰ τὸν ἀγῶνα, συντό-
μως ἔστειλε πρέσβεις εἰρήνης, ὑπεν-
θυμίζων τοὺς συγγενικοὺς δεσμοὺς
καὶ τὴν κοινὴν πίστιν (425—462).
Τὴν «λαμπρὰν» νίκην τοῦ αὐτοκρά-
τορος καὶ τὴν «δειλίαν» τοῦ Οὐγ-
ρου βασιλέως ἀναφέρει δι' ἐνὸς
θριαμβεντικοῦ σημείου (524—526).
— Συναντῶμεν τὸ ἴδιον καὶ ἀκόμη
μίαν φορὰν (489—495).

Καὶ τὸ III. ἐπίσης ποίημα ἐξι-
στορεῖ ταύτην τὴν ἐκστρατείαν. Ὅτε
ὁ Μανουὴλ προσήλασε μεχρὶ τοῦ

a háborúra készülő magyar királyt, megrémítette azt és kényszerítette, hogy akarata ellenére békekötésre hajoljon (címfelirat). A költemény tudósításai majdnem teljesen egyeznek az előbbivel. A magyar király erősen fegyverkezett és készült a harcra, de mikor összecsapásra került volna a sor, «eldobta kardját» (1—3). A Dunában bízva visszautasította Mánuel békés szándékát, de mikor meglátta a folyón a császár hajóhadát, tüstént békekövetséget küldött. Bátorságát növelte a viharos időjárás is; nem számított arra, hogy Mánuel képes lesz hajóhadat építeni (6—13). A Duna, a magyarok «vizi bástyája» azonban nem akadály Mánuelnek (16—21). A király csak akkor retten meg, mikor felharsan a kürtök harci riadója (27, 34). Közli a költemény a magyar király esküjét, hogy nem szegi meg a szerződést, nem bontja fel a megegyezést (52—56). — Végül található itt egy érdekes epizód is. Mikor a magyar király visszatérőben volt, éneket hallott, mely Mánuel a magyarok megmentőjének nevezte. A király haragra lobbant és megkorbácsoltatta a dalt éneklő nőket (77—81).

Δουνάβειος καὶ συνήρτησε ἐκεῖ τὸν πρὸς πόλεμον ἔτοιμον Οὐγγρον βασιλέα, κατεφόβησε τοῦτον καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ συνάψῃ εἰρήνην παρὰ τὴν θέλησίν του (τίτλος). Αἱ πληροφοροὶα τοῦ ποιήματος σχεδὸν τελείως συμφωνοῦν μὲ τὰς τοιαύτας τοῦ προηγουμένου ποιήματος. Ὁ Οὐγγρος βασιλεὺς εἶχεν τελείως ἐξοπλισθῆ καὶ προετοιμασθῆ διὰ τὸν ἀγῶνα, ἀλλ' ὅτε ἦλθεν ἡ στιγμή τῆς συγκρούσεως, «ἔρριψε τὸ ξίφος τοῦ» (1—3). Ἐχὼν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Δούναβιν ἀπέκρουσε τὰς προτάσεις εἰρήνης τοῦ Μανουήλ, ἀλλ' ὅτε ἀντίκρουσε τὸν στόλον τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὸν ποταμὸν, ἀμέσως ἔστειλε ἐπιτροπὴν εἰρήνης. Εἶχεν ἀδξήσει ἐπίσης «τὴν τόλμην του ἢ μεταβολὴ τοῦ καιροῦ καὶ δὲν ὑπελόγησεν, ὅτι ὁ Μανουήλ θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ κατασκευάσῃ στόλον (6—13). Ὁ Δούναβις ὅμως, ὁ «ῥγρὸς πύργος» τῶν Οὐγγρων, δὲν ἐστάθη ἐμπόδιον εἰς τὸν Μανουήλ (16—21). Ὁ βασιλεὺς τότε μόνον κατελήφθη ὑπὸ πανικοῦ, ὅτε ἠκούσθη ἡ πόλεμικὴ ἰαχὴ τοῦ σαλπύγγος (27, 34). Ἀναφέρει ἐπίσης τὸ ποίημα, ὅτι ὁ Οὐγγρος βασιλεὺς δὲν θὰ παραβῆ τὸν ὄρκον του καὶ δὲν θὰ καταλύσῃ τὴν συμφωνίαν (52—56). — Ἐν τέλει ἀνευρίσκομεν εἰς τὸ ποίημα καὶ ἐν ἀκόμῃ ἐνδιάφερον ἐπεισόδιον. Ὁ Οὐγγρος βασιλεὺς κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του διερχόμενος διὰ τινος χωρίου ἤκουσεν ἄσμα, τὸ ὁποῖον ὠνόμαζε τὸν Μανουήλ σωτῆρα τῶν Οὐγγρων. Ὁ βασιλεὺς ἐξοργισθεὶς διέταξε νὰ μαστιγώ-

Mindenekelőtt a két epizódot vegyük vizsgálat alá. A II. költemény epizódja Kinnamosnál a 113. lapon olvasható, tehát még 1151-ben történt. A III. költemény epizódja viszont máshol nem maradt fenn. Azonban mégsem valószínű, hogy ekkor történt volna, hiszen Mánuel ez alkalommal nem is lépett magyar területre. Valószínű, hogy egy későbbi eseményt vont bele a szerző ebbe a költeménybe: 1164-ben fogadták Mánuelt hozsánnával a Szerémségben.³³

A költemények többi tudósítása, amellet, hogy megerősíti Kinnamos közlését,³⁴ mely erről a hadjáratról a költeményeken kívül egyedüli forrásunk, néhány adattal bővíti és színezi is azt. A csapatoknak folyóhoz és mellékfolyókhoz való hasonlítását valószínűleg rendezett sereg látása váltotta ki.³⁵ A költemények a

σον τὰς γυναίκας τὰς ψαλλούσας τὸ ᾄσμα τοῦτο (77–81).

Πρὸ παντὸς ἂς ἐξετάσωμεν τὰ δύο ἐπεισόδια. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦ II. ποιήματος δυνάμεθα νὰ ἀναγνώσωμεν καὶ εἰς τὴν 113. σελίδα τοῦ Κιννάμου, δηλονότι συνέβη τοῦτο κατὰ τὸ 1151. Τὸ ἐπεισόδιον ὁμοῦς τοῦ III. ποιήματος δὲν συναντᾶται ἄλλαχοῦ. Δὲν εἶναι ὁμοῦς ἀναμφισβήτητον, ὅτι δηλαδὴ τότε συνέβη τοῦτο, διότι ὁ Μανουὴλ ἐπὶ τῆς ἐδαφικῆς ταύτης οὐδόλως ἐπάτησεν εἰς οὐγγρικὸν ἔδαφος. Εἶναι πιθανόν, ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἀναμειγνύει εἰς τὸ ποίημά του γεγονός, τὸ ὁποῖον συνέβη ἀργότερον· τὸ 1164 ὑπεδέχθησαν τὸν Μανουὴλ εἰς τὸ Σίρμιον ψάλλοντες τὸ ᾄσμα.³³

Αἱ λοιπαὶ πληροφορίαι τῶν ποιημάτων ἐκτὸς τοῦ, ὅτι ἐπιβεβαιώνουν τὰς ἀνακοινώσεις τοῦ Κιννάμου,³⁴ ὅστις παρέχει τὴν μόνην ἐκτὸς τῶν ποιημάτων τούτων πηγὴν περὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης, καθιστοῦν ἐκτενεστέρας καὶ χρωματίζουσι ταύτας. Ἡ παρομοίωσις τῶν στρατευμάτων πρὸς ποταμὸν καὶ παραποτάμους ἐγένετο πιθανὸν ἐπὶ τῆς βάσει τῆς

³³ Cf. Kinnamos p. 221.

³⁴ Kinnamos, pp. 119–120: βασιλεὺς δὲ Ἰατζᾶν τῶν Παιόνων ἔργα τοῖς φθάσαν ὠδίνοντα ἐξαπινάως ταῖς Παριστοῖς ἐπιτεθήσεσθαι πόλεσι διανοεῖσθαι μαθῶν, προφθάσειν ἠπειγέτο τὴν ἐγγείρησιν. καὶ δὴ πρὸς ταῖς τοῦ Ἰστρου καὶ πάλιν ὄχθαις ἢ τάχους εἶχε γενόμενος ἀντεκάθητο τῷ Οὐννικῷ ἐπὶ θάτερα ἐνεστρατοπεδευμένῳ καὶ αὐτῷ. μέχρι μὲν οὖν τινος οὐδέτεροι χερῶν ἄρχειν ἤθελον, ἄλλως τε καὶ νεῶν οὐπω Ῥωμαῖοι ἐν τῷ τέως παρουσῶν. ἐπεὶ δὲ ἡμέραις τισὶν ὕστερον Ῥωμαῖοι ἐκ τῶν παρόντων ναυπηγησάμενοι ἀκάτια ὅτι πλεῖστα καθεῖλκυσαν εἰς τὸν ποταμὸν. γινὸς τὰ πρασσόμενα τῶν Παιόνων ὁ ῥῆξ δέισας τε, ὅπερ ἔφην, μὴ καὶ δεύτερον ἠτυχηκῶς περὶ αὐτοῦ κινδυνεύσῃ τῇ ἀρχῇ, ἐπὶ συμβάσεις καὶ πάλιν ἐχώρει. πρέσβεις τε πέμψας ἠτείτο χιλιάσιν οὐ πλέον δέκα ζημιωθὲν τὸ Οὐννικόν, τὴν ἄλλην τῶν αἰχμαλώτων πληθὺν ἀπολαμβάνειν αὐτῆς. οὕτω γὰρ φίλα διὰ βίον Ῥωμαῖοι φρονήσειν ἔλεγε καὶ ἐν ὑποσπόνδοις τετάξεσθαι αἰῶνα τὸν πάντα. ἐπὶ τούτοις οὖν τῆς εἰρήνης τελεσθείσης ἐκέειθεν ὁ Ῥωμαίων ἀνεξεύγνυ στρατός.

³⁵ Cf. Gyóni, p. 66.

hajóhad hiányán kívül a viharos időjárással is megokolják azt, hogy a két sereg a Duna két partjáról hosszabb ideig farkaszemet nézett egymással. Elárulják, hogy Mánuel már a harc elején hajlandó lett volna békekötésre, tehát előbb, mint II. Géza. A III. költemény részletebben leírja a magyar király esküjét, mint Kinnamos s közli a magyar békekövetség indokait is. A többi tudósítás egyezik Kinnamoséval.

Hogy a III. költemény és Kinnamos idézett tudósítása ugyanarra a hadjáratra vonatkozik, már Chalandon is megállapította.³⁶ Tévedett azonban abban, hogy a hadjárat idejét 1152-re tette. Ugyanebbe a hibába esett Hodinka is.³⁷ Moravcsik Gyula Kinnamos tudósítását 1153-ra datálja.³⁸ A többi kutató helyesen állapítja meg, hogy ez a hadjárat 1154-ben volt. Pauler meg is okolja állítása helyességét³⁹ azzal érvelve, hogy Kinnamos, aki általábanvéve szigorúan ragaszkodik a chronológiai sorrendhez, Mánuelnek ezt a hadjáratát II. Rogerius-

δψεως τακτικοῦ στρατοῦ παρατεταγμένον εἰς μακρὰς σειράς.³⁶ Τὰ ποιήματα αἰτιολογοῦν τὴν ἐπὶ μακρὸν παθητικὴν στάσιν τῶν στρατευμάτων ἐδρισκομένων εἰς τὴν μίαν καὶ τὴν ἄλλην ὄχθην τοῦ Δουνάβεως ἀφ' ἐνὸς μὲν διὰ τῆς ἐλλείψεως στόλου, ἀφ' ἐτέρου δὲ διὰ τῆς ἀσταθοῦς καιρικῆς μεταβολῆς. Προδίδουν, ὅτι ὁ Μανουὴλ ἦτο ἔτοιμος δι' εἰρήνην εἰς τὴν ἀρχὴν ἤδη τοῦ ἀγῶνος, πρότερον λοιπὸν ἢ ὁ Γεῖζας ὁ Β'. Τὸ III ποίημα περιγράφει λεπτομερέστερον τὸν ὄγκον τοῦ Ὀγγρου βασιλέως ἢ ὁ Κίνναμος καὶ ἀναφέρει ἐπίσης καὶ τὸ ἐλαττήριον τῆς ἀποστολῆς τῆς ἐπιτροπῆς εἰρήνης. Αἱ λοιπαὶ πληροφορίαι συμφωνοῦν πρὸς τὰς τοῦ Κιννάμου τοιαύτας.

Ἦδη καὶ ὁ Chalandon ἐξηκρίβωσεν, ὅτι τὸ III. ποίημα καὶ αἱ πληροφορίαι τοῦ Κιννάμου, εἰς τὰς ὁποίας παρεπέμψαμεν, ἀναφέρονται εἰς τὴν αὐτὴν ἐκστρατείαν.³⁶ Ἡπατήθη ὁμως εἰς τό, ὅτι ἡ ἐκστρατεία ἐγένετο τὸ 1152. Εἰς τὸ αὐτὸ λάθος ἐπεσεν καὶ ὁ Hodinka.³⁷ Ὁ Ἰούλιος Moravcsik χρονολογεῖ τὴν πληροφορίαν τοῦ Κιννάμου διὰ τὸ ἔτος 1153.³⁸ Οἱ λοιποὶ ιστοριοδίφαι ὀρθῶς λέγουν, ὅτι ἡ ἐκστρατεία ἐγένετο τὸ 1154. Ὁ Pauler αἰτιολογεῖ τὴν ὀρθότητα τῆς γνώμης του λέγων,³⁹ ὅτι ὁ Κίνναμος, ὅστις ἀσθηρῶς τηρεῖ τὴν χρονολογικὴν σειρὰν, θέτει τὴν ἐκστρατείαν ταύτην τοῦ

³⁶ Op. cit. p. 408.

³⁷ Op. cit. p. 223.

³⁸ Moravcsik, p. 191.

³⁹ Op. cit. p. 494. adn. 480.

nak 1154 elején bekövetkezett halála után beszéli el.⁴⁰

Ama tudósításokon kívül, amelyeket másutt nem találunk meg, s amelyek a forrásanyag meglehetősen hézagos volta miatt semmiesetre sem tarthatók érdektelennek, a költemények legfőbb értéke abban rejlik, hogy Kinnamos adatainak helyességét minden esetben igazolják.

Μαρουήλ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Roger τοῦ Β' εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 1154.⁴⁰

Ἡ μεγίστη σημασία τῶν ποιημάτων συνίσταται ὄχι μόνον εἰς τό, ὅτι μᾶς παρέχουν πληροφορίας, αἱ δὲν ἀνευρίσκονται ἀλλαχοῦ καὶ αἰτινες λόγῳ τῆς ἐλλείψεως ἀφθόνων πηγῶν δὲν εἶναι ἀνάξιοι λόγου, ἀλλὰ καὶ εἰς τό, ὅτι πάντοτε ἐπιβεβαιῶνουν τὴν ἀσφάλειαν τῶν πληροφοριῶν τοῦ Κιννάμου.

⁴⁰ Cf. Kap-Herr, op. cit. p. 137.

Racz Poëma

I.

Εἰς τὸν αὐτὸν <αὐτοκράτορα>, ὅτε ἐμονομάχησε
μετὰ τοῦ παλαμναίου Σέρβου.

Ὁ Τάρας ἐκταράττεται καὶ δυσωπεῖ καὶ λέγει·
«ἐτάραξας τὰ ρεῖθρά μου, νεκρῶν ἐγέμισάς με,
ἐξέλεσεν ἡ κοίτη μου, τὸ ρεῦμά μου στενοῦται·
κράτει, πορφυροβλάστητε, τὸ ρεῦμα τοῦ θυμοῦ σου.»

5 Ὁ Σάβας ἱκετεύει σε, κλάδε σεπιτῆς πορφύρας·
«ἀρκοῦσί σοι τὰ πτώματα τῶν Σέρβων καὶ τῶν Οὐγκρων·
ὁ τῶν αἱμάτων ποταμὸς βάπτει τὰ ρεύματά μου.»

Εἰς τῆς Σερβίας τὸν βουνὸν τὸν ὑψηλὸν ἐκεῖνον⁹
τὰς κέδρους ἐπυρπόλησεν ἢ φλόξ ἢ τοῦ θυμοῦ σου,
10 καὶ πᾶς ἐκεῖνος ὁ βουνὸς ἐκάπνιζεν ὁ μέγας
ἀπὸ τοῦ φόβου τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς πολλῆς ὀργῆς σου.

Ἐπὶ τὴν γῆν ἐπέβλεψας τῶν Σέρβων, αὐτοκράτορ,
καὶ τρόμος κατεσπάραξε τὴν ἅπασαν Σερβίαν
ἐκ τοῦ σεισμοῦ τοῦ κράτους σου καὶ τοῦ πολλοῦ σου φόβου
15 καὶ τῆς κρατίστης σου χειρὸς καὶ τῆς φρικτῆς ἀνδρείας.

Μέσον Σερβίας ἔπηξας τῆς κόρτης τοὺς πασσάλους
καὶ πᾶσαν ἐπεσάλευσας τὴν χώραν τῆς Σερβίας
καὶ τοῖς πασσάλοις τῶν βελῶν κατέτρωσας τοὺς Σέρβους.

M = cod. Venetus-Marcianus gr. XI. 22 (s. XIII.) fol. 38^v.

A = cod. Ambrosianus gr. 592 [O 94 sup] (s. XV.) fol. 31^r—32^v.

E cod. M ed. G. M. Thomas, Gelehrte Anzeigen der k. bayer. Akad. d. Wiss. 36 (1853) p. 541, 543. et E. Miller, Recueil des historiens des croisades. Historiens grecs II. Paris 1881. p. 763. In linguam Germanicam transtulit Thomas pp. 542, 544. Mentionem huius poematis om. Mingarelli.

Tit.: αὐτὸν M αὐτοκράτορα add. A.

3 ἐξέλεσεν correxi ἐξώλεσεν M Thomas ἐξώλεσεν A ἐξώλεσεν Miller στενοῦται] στεροῦται ex στεροῦμαι corr. A. 4 ρεῦμα] βλέμα A. 6—7 signum citationis om. Thomas et Miller. 16—18 om. A.

Ἀπέλυσας τὰς ἀστράπας τῆς δόξης σου μακρόθεν,
 20 μυρίας μόνος ἔτρεψας δυνάμεις ἐναντίας
 καὶ τὸν Σατᾶν τὸν ἰσχυρὸν ἀνείλες ἀτοχείρως.

Τίς ἀριθμήσει, Κομνηνέ, τὸ κράτος τῶν χειρῶν σου;
 χιλίους εἰς ἐδίωξας, κατέβαλες μυρίους
 καὶ τέλος καθυπέταξας τοῦ κράλη τὸν στρατάρχην.

25 Εἶδετε, Σέρβοι, Κομνηρόν, εἶδετε βασιλέα,
 ἤκούσατε βρυγήματα βασιλικά, ζουπάνοι·
 ἔ λέων Βουκολέοντος μεγαλοπαλατιῆς,
 ἔ λέων μέγας βασιλεύς, ἔ σκόμνος τῆς πορφύρας,
 ὁ μόνους τοῖς βρυγήμασι νικῶν τοὺς ἀντιπάλους.

22 ἀριθμῶσει A. cf. De. 8, 17; Sir. 18, 5. 23 χιλίους A. cf. De.
 32, 30; Jos. 23, 10. 24 στρατάρχον Thomas. 27 εἰ] αἰ A. μεγαλοπαλατιῆς
 Miller. 28 εἰ... εἰ] αἰ... αἰ A. 29 βρυγήμασιν Thomas.

II.

Ἔτερος λόγος εἰς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα, ὅτε ἐκ
μόνης τῆς αὐτοῦ ἐπιστασίας κατέπληξε τὸν κράλην
καὶ νίκην ἤρεν ἀναίμακτον.

Ἄν ἔλεπτόνθης, κάλαμε, ποτὲ πρὸς στιχοργίαν,
ἄρτι λεπτόνου μάλιστα πρὸς νέαν ὑμνωδίαν·
ἂν δξυγράφου κάλαμος ἐγένου γραμματέως,
ἄρτίως δξυγράφησον τὰ τῆς ἡμέρας, γλωττα·
5 πρὸς δὲ καὶ καλλιγράφησον, ἂν ὄλωσ ἔτεχνώθης,
ἂν οὐ ναρκώντων κίνησιν ὁ νοῦς κεκίνησαι μοι
καὶ μένης ἀνεκλάλητος καὶ κράζης ἐκ βαθέων,
ῥῆξον τῆς νάρκης τὰ δεσμὰ καὶ τὴν σιγὴν ἀπόθου
καὶ περιτράνωσ καὶ λαμπρῶσ μετὰ κραυγῆσ ἐκλάλει,
10 ὅσα καὶ πρὶν ὁ βασιλεὺς καὶ φαλμωδὸς ἐξύμνει
πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ἰσχυρὸν καὶ κραταῖον ἐν μάχαισ
κραυγάζων· εὐφρανθήσεται καρδία βασιλέωσ
ἐπὶ τῷ σωτηρίῳ σου τῷ τερατουργηθέντι
καὶ τῷ μεγαλοργήματι τῆσ ἀναιμάκτου νίκης,
15 τῷ νῦν φημιζομένῳ σου καινοπρεπεῖ τροπαίῳ,
δι' ἧσ ἐπλάκη στέφανοσ αὐτῷ δικαιοσύνης,
καὶ δόξης περιβόλαιον ἐντίμωσ ἐξυφάνθη
οὐκ ἐκ μελαίνης ἐρυθρῆσ πολεμικῆσ μαχαίρας,
ἀλλ' ἐκ φαιδρῆσ, ἀλλ' ἐκ λαμπρῆσ καὶ τηλαυγοῦσ εἰρήνης

M fol. 12^r—15^v.

Versus 1—2, 146—170, 216—220, 251—253, 285—306, 316—334, 348—358,
378—381, 402—409, 425—469, 489—494, 523—529 falsis numeris notatos ed.
E. Miller, Recueil des historiens des croisades. Historiens grecs II. Paris 1881.
p. 748—752. Tit. et vss. 1—2 ed. Mingarelli p. 463.

Tit. ἤρεν Miller. 1 cf. Psellos, *Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη* V. 303. 3 cf.
Ps. 44, 1. 5 καλλιγράφησον M. 7 cf. Ps. 129, 1. 11 cf. Sir. 46, 1.
12 cf. Ps. 20, 2; Act. 2, 26. 16 cf. Is. 28, 5; Tim. 4, 8.

20 ἐκ τῶν ὠραίων σου ποδῶν εὐαγγελιζομένης.
 ἂν τις οὐκ ἀποκρούπτεται τῆς θέρμης τοῦ φωσφόρου,
 ἂν ταύτης ἐπαισθάνωνται τὰ πεφυκῶτα πάσχειν,
 καὶ σὺ τῆς ἐκπυρώσεως αἰσθάνθητι, καρδιά. [12^v]
 ἰδοὺ γὰρ ἐνεδήμησεν ὁ γίγας ὁ χρυσάκτις,
 25 ἰδοὺ τὰ σέλα τὰ χρυσᾶ κυκλοτερῶς προπέμπει.
 λοιπὸν ἀναθερμάνθητι καὶ σκίρτησον, καρδιά,
 καὶ σφύζε τοῖς κινήμασι καὶ τοῖς ἐξάλμασί σου
 καὶ τέλει τὴν προσκύνησιν ἀπὸ τῶν ἔνδον σπλάγχχνων.
 στόμα, πλατύνθητι, στενόν, ἄρον φωνῆν ὁ λάργηξ,
 30 καὶ σὺ δοχεῖον πνεύματος, θώραξ, εὐρύνθητί μοι,
 σύναγε πνεῦμα, φώναζε, ναὶ λάλει περιτράνω·
 ἡμέρα πανηγύρεως, ἡμέρα χαρμωσύνης,
 καιρὸς πανδήμου τελετῆς, ναὶ συντελεῖτε πάντα,
 ναὶ συμπληροῦτε τὸν εἰρμόν καὶ τὴν ὕφην τοῦ λόγου
 35 καὶ τὴν κοσμοσωτήριον αἰνεῖτε θυμηδίαν,
 ἦν ὁ κρατῶν ὑψήλωσεν ἐπὶ τὸν ἔσω κόσμον.
 εἶ γε κυρίως λέγεται καὶ νοητός τις κόσμος
 καὶ συμπληρῶν τὰ λογικὰ νοῦς καὶ φυγή καὶ λόγος, Ψ
 δι' αὐτὸ καὶ τοῦτο γέγονε τὸ σύγκριμα τοῦ κόσμου,⁹
 40 καὶ σύστημα τετράστοιχον καὶ σύνθετον συνέστη,
 εἰ βούλει δέ, λογίζου μοι καὶ κόσμον τοὺς τελούντας
 ὑπὸ τὴν ἐπικράτειαν τοῦ σιδηροῦ σου κράτους·
 ῥάβδος καὶ γὰρ ἡ σιδηρᾶ τὸ κράτος τῆς ἀρχῆς σου
 τὸ πάντα σκληροτράχηλον λαὸν ἔθνῶν ποιμαῖνον·
 45 ὡς ῥάβδος τῆς εὐθύτητος ἡμῖν τοῖς ὑπηκόοις
 ἢ ῥάβδος τῆς πανσέπτου σου κρατίστης βασιλείας.
 ναὶ ναὶ συνερανίζεσθε κοινῶς τὴν εὐθυμίαν,
 μετάδοτε καὶ ταῖς λοιπαῖς αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις,
 ὅσαι περὶ τὴν αἴσθησιν ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις
 50 καὶ περὶ τὴν ἀντίληψιν τῶν αἰσθητῶν τελεῖτε.
 εἰ γὰρ σκοπεῖν θελήσει τις καὶ συνιδεῖν, ὡς δέοι,
 καὶ μετὰ λόγου καὶ φρενὸς καὶ κατηκριβωμένως,
 πολλὴν εὐρήσει χαρμονὴν καὶ περὶ τὰς αἰσθήσεις

20 cf. Sir. 26, 18. 21 cf. Ps. 18, 7. 27 cf. Michael, Regel 133, 2.
 29 cf. I. Reg. 2, 1; Ps. 34, 21; 80, 10. 32 cf. Hos. 9, 5; Diogenes, Regel
 305, 19—20. 33 συντελεῖται M. cf. Mc. 13, 4. 34 συμπληροῦται M.
 43 ῥάβδος M. 43—44 cf. Ps. 2, 9; Apc. 2, 27; 12, 5; 19, 15; Mich. 7, 14; Is.
 9, 4. 45 ῥάβδος M. 46 ῥάβδος M. 45—46 cf. Ps. 44, 6; Hbr. 1, 8.
 47 συνερανίζεσθε ex συνερανίζεσθαι corr. M.

και πάσας ταύτας ὄφεται συμπεριχορευούσας
 55 και νέον ἄσμα μετ' ὄδῃς σὺν ἐπωδῶ κροτούσας,
 ὁ δ' ἐπωδὸς ὁ τῆς ὄδῃς και τοῦ ἔνθμου τὸ μέλος
 ὡ Σολομών ὄφίγονε κῆκλοις ἐν πρώτοις ἄδει,
 ἐν δὲ τῶν κῆκλων ταῖς τροπαῖς και ταῖς παλινοδῖαις
 τὸ τέλος ἀποδίδωσι δῖχα νικῶν πολέμου'.
 60 τὸ δ' ἄσμα καταλέγει σοι τὸ θαῦμα τὸ τῆς νίκης,
 αἰτίαν τε παρίστησι και τρόπον τοῦ τροπαίου,
 ἃ καθ' εἰρμόν, ὡς γέγονεν, ὁ λόγος παραστήσει.
 ἀλλ' ὅπως τῶν αἰσθήσεων ἐκάστη συγχορεύει
 και πόσον ἐπιγέγηθε και πόσον ἐπιχαίρει
 65 τοῖς ἐπιβατηρίοις σου και τοῖς ἐπεισοδίοις,
 πρῶτον ἐπισκεψώμεθα, και δὴ και σκοπητέον,
 ἀλλὰ μὴ μόνον τεχνικῶς, ἀλλὰ και φιλαλήθως.
 σὺ γὰρ κολακικώτερον ἀπτόμεθα τοῦ λόγου,
 ἢ ὅπως ἐπαυξήσωμεν τὸ μέγεθος τῆς νίκης
 70 ἐντέχνουις πιθανότησι ῥητορικῆς μεθόδου.
 μᾶλλον μὲν σὺν εἰς ἀξίησιν και μόρφωσιν τοῦ λόγου,
 τὴν δόξαν προσλαμβάνομεν τῶν σῶν κατορθωμάτων,
 τὴν αὐτοκῆρυκτον ἡγῆν τὴν μέχρι τῶν περάτων,
 τὴν ἄχρι και τῶν νεφελῶν ἀφικνουμένην γλώτταν.
 75 λοιπόν μοι πύλας ἱερὰς τῆς ἀκοῆς πετάσας
 ὁ κλάδος ὁ περικαλλῆς, ὁ πεπορφυρωμένος,
 ὄρα συνεπαιρόμενον τοῖς προτερήμασί σου
 και συνοπογραφόμενον εἰς κάλλος μοι τὸν λόγον.
 ἡ πρώτη τῶν αἰσθήσεων, τὴν ὀπτικὴν δὲ λέγω,
 80 ὄρῶσα τὰς ἀκτίνας σου φαιδρὰς λελευκασμένας
 ἀτρέμα πως ἐμπέπηγε τοῖς σελαγήμασί σου
 και τέθηπε και θέλγεται τοῖς ἀμαρύγμασί σου
 ἀποσπωμένη μηδαμῶς ἐκ τῶν μαρμαρυγῶν σου.
 σὺ γὰρ πυρσεύεις, ὡς τὸ πρῶν, οὐδὲ σπινθηρακίσεις,
 85 οὐδὲ δοκεῖς αἱματωπὸς ἀπὸ θυέλλης λύθρων,
 ὡς ἄρτι τὸν ὀρίζοντα φωσφόρος ὑπερκύπτων
 και τὴν ἀχλὺν τὴν ἐκ τῆς γῆς συνέλκων ταῖς ἀκτίσι
 και ζόφον ἐπισπώμενος ἐξ ἀερίου ζόφου
 κἀντεῦθεν ἐξ ἀναφορᾶς ἀτμῶν τεθολωμένων
 90 τὸ σέλας τὸ λευκοφανὲς δεικνύων αἱματώδες,
 ὅτε και φοβερώτερος ἐωθινὸς ιδέσθαι,

οὐχ' οὕτως ἄρτι σελαγείς, οὐχ' οὕτω καταλάμπεις,
 ἀλλὰ λαμπρῶς, ἀλλ' ἀμιγῶς, ἀλλὰ καθαρωτάτως,
 οὐδὲν ἐπισυρόμενος ἐξ Ἄρεος ἀμόρφου
 95 καὶ μολυσμοῦ πολεμικοῦ καὶ μέλανος σιδήρου,
 ἀλλὰ φαιδρός, ἀλλ' εὐανθής, ἀλλ' ἐκλελευκασμένος·
 οἷος μεσημβρινώτερος ὁ γίγας καθορᾶται
 ὑπερεκβάς, τοὺς ἀμαυροὺς καὶ τοὺς προσγείους τόπους
 καὶ κουφισθεὶς ἐκ τῶν ἀτμῶν τῶν κατεξοφωμένων,
 100 τοιοῦτο ἄρτι φαίγη μοι, φωτάρχης λευκοχίτων
 λαμπρὸν ἀναβαλλόμενος ἀπὸ τροπαίου φάρου
 καὶ σελαγῶν κυκλοτερῶς ἐξ ἄκρων ὑψωμάτων.
 λοιπὸν σοὶ καὶ τὸ τροπαίου τῆς ἀναιμάκτου νίκης
 ἐξόχως ὑψηλότερον τῶν ἄλλων σου τροπαίων·
 105 τῆς νίκης ταύτης τῆς καινῆς ἀκρότατος εἰ λόφος,
 ὑπὲρ ποσὸν τὸ μέγεθος· εἰ δέ τις ἀντιλέγοι
 καὶ πως ἀντιπαρίστησιν, ὁ λόγος παραστήση·
 φρικτὸν ἐν μάχῃ συμπλοκῇ καὶ τοῦ σιδήρου φόφος
 καὶ σάλπιγξ ἀλαλάζουσα τὸν ἦχον τοῦ θανάτου·
 110 τῶν φαλαγγῶν ὁ θόρυβος, ἡ προσβολὴ τῶν ὀπλων
 ἐξίστησι τοὺς λογισμούς, σαλεύει τὰς καρδίας.
 τῶν ἵπποτῶν ὁ κρημνισμὸς φρικωδεστέρως ἔχει,
 χεῖρον ἀποτυμπανισμὸς, ἀπαίσιος ἡ θέα.
 ὁ γοῦν ἐν τούτοις ἰσχυρός, ὁ γοῦν κρατῶν ἐν ὀπλοις
 115 καὶ τῶν ἐχθρῶν ὑπερτερῶν καὶ κατὰ νότον βάλλων
 ναὶ νικητῆς ἂν λέγοιτο, ναὶ κράτιστος ἐν μάχαις,
 ναὶ φοβερός, ναὶ φανερός ἐξ ἔργων τροπαιοῦχος,
 ἀλλ' ὅμως ἔχει γέμουσαν τοῦ λύθρου τὴν παλάμην,
 ἀλλὰ τὸ ξίφος ἐρυθρόν, ἀλλὰ τὸ δόρυ στάζον· [13^r]
 120 κἂν αἷμα στόμωμα φρενὸς ἀνδρὸς ἀρειμανίου,
 ἀλλ' ἔχει καὶ τι ῥύπασμα καὶ φόβητρον ἡ θέα,
 καὶ μάλιστα τοῖς ἀστικοῖς δυσθέατον τὸ μῦθος
 μηδὲ πρὸς ξίφος καθαρὸν τολμῶσιν ἀντιβλέπειν,
 μηδὲ πρὸς τὴν ἀστράπτουσαν μαρμαρυγὴν τῆς λόγχης·
 125 οἷος αὐτὸς μικρόφυχος καὶ μένων ἐν δεινίοις,
 ὁ καὶ πρὸς τὴν ὑπόμνησιν τῶν ὀνομάτων φρέττων
 καὶ τρέμων καὶ πρὸς μάχαιραν καλάμων τεθηγμένην.
 ἔτι καὶ κεκολόβωται τοῦ νικητοῦ τὸ κράτος,

111 cf. Hab. 2, 16; Ἑλληνικὸν ποίημα περὶ τῆς μάχης τῆς Βάρνης, ed. Moravcsik
 vs. 263. 115 cf. Jos. 11, 11. 126—127 cf. Ἑλληνικὸν ποίημα περὶ τῆς
 μάχης τῆς Βάρνης vs. 205.

ἂν τοὺς ἐχθροὺς ὑπερνεκᾷ συναντιτεταγμένους
 130 μετὰ χειρὸς καὶ συμβολῆς καὶ δόρατος καὶ σπάθης.
 ἢ γὰρ ἀντιπαλάμοις καὶ τόλμα καὶ θρασύτης
 τὸν τῆς ταινίας τένοντα τῆς νίκης κατασπῶσιν,
 ὥσπερ ἐν τοῖς ὑποσπασμοῖς αἱ θέσεις τῶν χωρίων
 ὑφέσεις ἐπιδέχονται τοῦ σχοιτισμοῦ πολλάκις
 135 ὑποσπωμένων τῶν ἐγγὺς κειμένων ὀρισμάτων
 καὶ τῶν νικῶντων ἔστιν οὗ τινων καταπιπτόντων
 ἐκ τῶν βολῶν καὶ προσβολῶν καὶ τῶν συνωθισμάτων.
 τὸ δὲ μὴδ' ἀντιτάξασθαι, μὴδ' ὄλωσ' ἀντιβλέψαι,
 μὴδ' ἀντιπαλαμῆσασθαι, μὴδ' ἀντικρὺ κἂν στήναι,
 140 μὴδ' ἄραι σπάθην καὶ παλτὸν καὶ πέλεκυν καὶ δόρυ
 ἄνδρα τῷ πλήθει τῆς αἰχμῆς θαρροῦντα καὶ τῆς ἵππου
 πρὸς μάχην ἐμπαράσκειον καὶ προγεγυμνασμένον
 ἐπὶ τοσοῦτον ἔμφροντιν καὶ μεμελετημένον,
 ὅποιαν ὑπογράφει σοι καὶ μαρτυρεῖ τὴν νίκην,
 145 ὀκνῶ καὶ γράφειν ὡς σαφὲς καὶ πρόδηλον τοῖς πᾶσι.
 ἅμα γὰρ ἔφθης ὁ πτηνός, ἐπέστης, ἐπεφάνης,
 εἶδέ σε μέγας ποταμὸς Δανουβικῶν ὑδάτων,
 ἐπέγνω σε σκηνοῦμενος καὶ κράλης ἐν ταῖς δ'χθαις,
 καὶ τὴν ὁρμὴν τοῦ ρεύματος ἀνέστρεφεν ὀπίσω
 150 μὴ φέρων τὴν ἐπίβασιν τῶν φοβερῶν ἰχθῶν σου.
 ἄλλος γὰρ ἦν τις ποταμὸς ὁ Παννονίας ἄρχων
 καὶ ρεῦμα δὲ τὸ στρατεύμα Παιόνων ἐμμεῖτο,
 καὶ τὸ βαθὺ τῶν φαλαγγῶν καὶ τὸ μυρῖον πλήθος
 πέλαγος ἦν ἀυτόχρομα μὴ περιγεγραμμένον.
 155 ἀλλ' ὁ τοσοῦτοις ρεύμασιν Ἰλλυρικοῖς πλημμύρων
 καὶ Σκυθικοῖς καὶ Κελτικοῖς τὸν κόλπον ἐμπλατύνων
 ταῖς ἐγγειτόνων ἐκροαῖς ταῖς ἀπὸ τῶν συμμάχων,
 καταμαθὼν τὸ κράτος σου προσβάλλειν ἤδη μέλλον
 ἀνεχαιτίσθη τῆς ὁρμῆς, ἀπέστρεψε τὴν ὄψιν
 160 μετὰ τοσοῦτου ρεύματος μυρῖων στρατευμάτων
 τὴν ἐναντίαν ἄνωθεν φορὰν ἐπανατρέχων.
 τοιοῦτόν σοι τὸν λίβανον τῆς νίκης κατοπτεύω
 ὑψώμασιν ἐρίζοντα καὶ τόποις αἰθερίοις,
 ὑπερνεφεῖς τὰς κέδρους δὲ καὶ τὰς ἀναδενδράδας·
 165 οὕτω λευκὸν τὸ τρόπαιον καὶ τὸ στρατήγημά σου,

137 συνωθημάτων M. 147 Δανουβικῶν M Miller. 147, 149 cf. Ps.
 113, 3; Michael, Regel 131, 9—12. 150 cf. Jos. 1, 3. 153 καὶ τῶν φαλάγγων
 τὸ βαθὺ Miller. 164 cf. Ps. 79, 11.

λευκός ἐστὶ σοὶ θυρεός, λευκός ἐστὶ σοὶ θώραξ,
 ἢ στιλβηδὼν τῆς σπάθης σου χιόνος λαμπρότερα,
 τὸ κράνος ὡσπερ κάτοπτρον ἀντανακλᾷ τὰς ὕψεις.
 ἐν τοῦτοις ἐπαγάζεται τῆς ὀπτικῆς τὸ πνεῦμα
 170 καὶ βλέπει σου τὰ φάρεα κατακτινοβολοῦντα
 καὶ τούτοις ἐμφιλοχωρεῖ καὶ πήγνυσι τὰς κόρας
 καὶ τούτων οὐκ ἀφίσταται, κἂν ἀποσπᾷ τις βία,
 ὡς ἔγωγε πηγάζοντα τὰ σέλα καθορῶν σε
 καὶ πάντα περιλάμποντα τῇ χύσει τῶν ἀκτίνων
 175 ἐρωτικόν τι πέπονθα καὶ καθ' αὐτὸν ἡρέμα
 ἐν ἀλαλήτοις ῥήμασιν ὑπεφθεγγόμην ταῦτα·
 ἴμοναρχα, μονοκράτορ μου καὶ μόνε καταλύτα
 τῶν πρὶν μεγάλων ἀρχηγῶν καὶ πρὸ τοῦ φύσαντων σε,
 τιμῶ τὴν λευκοχίτωνα καὶ καθαρὰν σου νίκην,
 180 καταφιλῶ τὸν ὀπλισμὸν καὶ τὸν ἱματισμὸν σου,
 φιλῶ σου καὶ τὸ πέδιλον, οὐ γὰρ ἠρύθρωταί σοι,
 οὐδ' ἔχει τι μελάντερον ἐπιβαφὲν ἐκ λύθρου,
 ὑπὲρ τὰ στέφη τὰ λοιπὰ τὰ κατηρυθρωμένα
 τὸ στέφος ταύτης προσκυνῶ τῆς ἐκφανοῦς σου νίκης,
 185 τὸ στέφος τὸ πολύτιμον τὸ μεμαραρωμένον,
 ἐν ᾧ οὐκ ἐπήχθησαν αἱματηροὶ λυχνῖται.
 αὐτὸ τὸ καταμάγαρον κατακτινοβολεῖ με,
 τὸ στέφος τὸ κατάλευκον ὄλον ἐφέλλεται με,
 ἀποξενοῖ με τῶν λοιπῶν, δεσμεῖ με, τυραννεῖ με,
 190 ἀποσυλᾷ μου καὶ τὸν νοῦν, ἔλκει καὶ τὴν καρδίαν,
 ὄλον με σφετερίζεται καὶ προσηλοῖ τὸ βλέμμα.
 ἐπαγωγόν τι πέφυκε τοῦ στέφους σου τὸ χρῆμα,
 ἔλκει, κατέχει, θέλγει με τυραννικὸν τὸ πρᾶγμα —
 τοιαῦτα πῶς ἐρωτικῶς κατ' ἔμαντὸν ὑπάδω.
 195 ὅποιον πάσχουσί τινες ἠττώμενοι τοῦ πόθου,
 ὅταν ἐγγὺς οὐκ ἔχωσι λαλεῖν τοῖς ποθουμένοις,
 οὐδὲ τὸ πάθος ἐκφωνεῖν, οὐδὲ τὸ πῦρ ἐκφαίνειν,
 ὡς ὑποπιθυρίζουσιν ἡρέμα τὰ τοῦ πάθους
 καὶ προσλαλοῦσιν ἑαυτοῖς ἐκείνων οὐκ εἰδότεν,
 200 οὕτω προχαίρει τῶν λοιπῶν ἢ πρώτη τῆς πεντάδος,
 ἢ μετ' αὐτὴν δὲ συγκροτεῖ τὴν φήμην δεχομένη,
 καὶ τὰς φωνὰς εἰσάγουσα περὶ τοὺς λαβυρίθους
 ἐναύλους ἔχει κατ' αὐτὴν συνειλουμένας ἔνδον.

ἀφή πρὸς ταύταις θέλγεται καὶ πῶς. — τὸ πῶς οὐ γρίφον —
 205 ταῖς δέλτοις ἐντυγχάνουσα τῶν περὶ ταύτης λόγων
 καὶ ταῖς μελέταις τῶν σοφῶν καὶ μεγαλοκηρύκων,
 ὅσοι τὴν ἐξαισίαν σου συνεξυμνοῦσι νίκην.
 ἔχω καὶ γεῦσιν ἐνδοθεν τὴν ὑπὸ νοῦν τελοῦσαν
 καὶ λάρυγγα γεύομενον τὰ λογικὰ σιτία
 210 καὶ γεόμαι γλυκύτητος τῆς ἐνεστώσης τέχνης
 καὶ καινότεραν ὁσφρησὶν αὐτῇ παρακειμένην·
 αὐτῇ μοι συναισθάνεται καὶ τοῦ τῆς νίκης μύρου.
 ὡς μῦρον γὰρ ἐκκενωθέν, ὅπου περ ἂν καὶ τόχοι,
 οὐ τοῖς ἐγγύθεν τὴν ὁσμὴν καὶ μόνοις παραπέμπει,
 215 ἀλλὰ γε μεταδίδωσιν αὐτοῖς καὶ τοῖς μακρόθεν, [13^v]
 οὕτω τῆς νίκης σου καὶ νῦν ἢ χάρις ἐκχυθεῖσα
 ἐν τοῖς ὕδροις ὀρίμασιν Ἀδσόνων καὶ Παιόνων
 εἰς πᾶσαν ἔφθασεν ἀρχήν, εἰς πᾶσαν τὴν Εὐρώπην,
 εἰς πᾶσαν ἄλλην ἠπειρον, εἰς πᾶσαν τὴν Ἀσίαν,
 220 εἰς τὰ πελάγη τὰ μακρὰ καὶ τὰς ἐκεῖσε νήσους.
 οὕτω μὲν οὖν συγκαίρουσιν ἀλλήλαις αἱ δυνάμεις,
 ὅσω τὸν μὲν κρυπτόμενον ὡς ὑποζωγραφοῦσιν,
 τὸν δ' ἔξω καὶ φαινόμενον ὡς Χάριτες κοσμοῦσιν.
 ὡς γὰρ χορδαὶ τοῖς μουσικοῖς, ἀλλοὶ δὲ τοῖς ὄργανοις,
 225 ταῖς δὲ παρατυπώσεσιν αἱ μίξεις τῶν χρωμάτων,
 εἰδοποιοὶ τινὲς εἰσι συστατικαὶ δυνάμεις,
 οὕτω παρεμπεφύκασι καὶ τοῖς ὀργανωμένοις,
 ὥσπερ μορφῶν ὑπογραφεῖς αἰσθητικαὶ κινήσεις,
 ἀλλ' αὐταὶ μὲν συνάδουσι καὶ συγχορεύουσί πῶς
 230 καὶ συντελοῦσι τὸν ἔνθμον πλήν οὖν ἀνεκφωνήτως,
 ὥσπερ ἀστέρων συνδρομὴ καὶ θέσις οὐρανία
 καὶ μέγας γίγας ὑψηλὸς λυχνίτης ἡμεράρχης
 καὶ σμάραγδος νυκτοφεγγῆς μερίζονται τοὺς κλήρους
 καὶ τὸν ἔνθμον καὶ τὸν εἰρμόν καὶ τὴν ἐν τούτοις τάξιν,
 235 ὥσπερ φωνὴν προβάλλονται τὸν κτίστην ἀνυμνοῦσαν
 ἀφώνοις ἀπηχῆμασι καὶ φθόγγοις ἀλαλήτοις.
 τί δ' ἀλλὰ κρύφα καὶ σιγῇ καὶ κατὰ νοῦν νερκῶντα
 ἀνεκλαλήτως καὶ κωφῶς συνθήσομεν τὸν ἕμνον
 οἱ λόγον εὐτυχήσαντες καὶ λόγῳ τεθραμμένοι
 240 καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔχοντες ὄργανον λόγου γλῶσσαν;

207 ἐξαισίαν ex ἐξασίαν corr. M. 209 cf. Job 12, 11. 213 cf. Cant. 1, 3.
 216 cf. Ps. 44, 3; Sir. 20, 13. 223 Χάριταις M. 224 cf. Ps. 150, 4.
 229 συγχορέβουσι M. 231 cf. Soph. Sal. 7, 19; 7, 29. 233 cf. Num. 26, 55.

οὐ στόμα διανοίξομεν, οὐδὲ φωνὴν ἀροῦμεν,
 οὐδὲ σὺν λόγῳ λογικῶς θαυμάσομεν τὸ θαῦμα,
 οὐκ ἔξεστιν, οὐκ ἔοικεν, οὐ πρόπον, οὐχ' ἀρμόζον.
 λοιπὸν τὸν λόγον ἐξ ἀρχῆς ἀναλαβόντες αὐθις,
 245 ὡς πρόπον, συναρμόσομεν τῷ νικητῇ τὸν ὕμνον
 καὶ συμπανηγυρίσομεν τοῖς ἄλλοις μετὰ λόγου,
 κἂν μὴ συνάδωμεν αὐτοῖς ὡς ὑπεξηρημένοις,
 ὅσοι τὸν ὕμνητήριον συγκεκροτήκασί σοι.
 ἦδη μὲν οὖν συνείλεκτο τῆς στρατιᾶς ἡ σπεῖρα,
 250 συνῆκτο τὸ συμμαχικόν, ἐξῆρχον οἱ στρατάρχαι,
 αἱ φάλαγγες συνέπιπτον, τὸ βάθος ἐπυκνοῦτο,
 οἱ τακτικοὶ τοῖς τάγμασι τὴν τάξιν ἐνεποίουν,
 ὄμιλος ἠθροιστο πεζῶν, ἀπέλαμπον τὰ ξίφη,
 ἠὲτρέπιστο παρασκευὴ πολεμικὴ παντοία.
 255 καὶ τὸν στρατὸν παραλαβὼν προσβάλλεις τοῖς σκοπέλοις
 δοκῶν μὲν ἕτερα σκοπεῖν, φρεσὶ δὲ κρύπτων ἄλλα
 καὶ τὸ δοκοῦν οἰκονομῶν καὶ τὸ κατὰ σκοπὸν σοι.
 μετὰ σκοποῦ δὲ προσβαλὼν εὐθέτου τοῖς σκοπέλοις,
 καὶ τοῦ σκοποῦ τετύχηκας τοῦ μεμεριμημένου,
 260 καρδίαν φέρων ἐν χειρὶ θεοῦ παντοδυνάμου
 κἀκεῖνα καὶ προμελετῶν καὶ προκατασκευάζων,
 ὅσα θεὸς ἐμπνεύσει σου τῷ φιλοχρίστῳ κράτει.
 καὶ σὺ μὲν ὁ βαθύβουλος ἐσχηματίζου μάχην
 καὶ τὸν στρατὸν ἐγύμναζες πρὸς μάχην πρὸ τῆς μάχης,
 265 ἔγχος ἐδήγητο μακρόν, ἐσμήχετο τὰ κράνη,
 τὸ τόξον ἠτοιμάζετο, τὸ ξίφος ἠκονεῖτο,
 οἱ φαλαγγάρχαι τοῦ στρατοῦ παρέταττον τὸ κέρας,
 τὴν ἵππον εἰς παράταξιν ἐγύμναζον ἱππῶται,
 τοῖς δόρασιν ἠκόντιζον, ἔτεινον ἄλλοι τόξα,
 270 παντοῖον εἶδος Ἄρεος ἠσκοῦντο καθ' ἡμέραν.
 ὁ Δεσὲ παρεμβόλιμος καὶ νόθος Δαλματάρχης
 ταῦτα προγνοὺς προπέφθακεν ἐκ φόβου τὰ τοῦ φόβου
 μιᾷ πληγῇ τῆς ἀκοῆς αὐτοῦ καὶ τῆς καρδίας
 κατασεισθείσης αἰφνιδὸν καὶ καταβροντηθείσης
 275 ἐκ τῆς βροντῆς τῆς φήμης σου καὶ τῆς ἐγγύτητός σου.
 ἦλανε τοίνυν ὁ Δεσὲ τῷ φόβῳ δεδεμένος
 καὶ προσελθὼν τῷ κράτει σου προσπίπτει τοῖς ποσὶ σου

241 cf. Prov. 31, 24 etc.; Is, 5, 14; Lc. 17, 13 etc.
 Miller. 260 cf. Prov. 21, 1. 277 cf. Jdt. 14, 7.

253 ξίφη] στίφη

καὶ γὰρ ἐξεδειμαίνετο καὶ καρτερεῖν οὐκ εἶχε
 καὶ τὴν σκιὰν ὑπέτρεμε τὴν ὑποτρέχουσαν σε
 280 καὶ τοῦ στρατοῦ σου τὴν κραυγὴν ὑπέπτησε καὶ μόνην
 καὶ μᾶλλον ὄλον ἔφριττε τοῦ κράτους σου τὴν τόλμην,
 τὴν ἀκράν ἐδανδρίαν σου, τὴν ξένην ἐδνυχίαν
 καὶ τὴν πτηνὴν ἀγγίνοιαν καὶ τὴν βαθυβουλίαν
 καὶ τὴν ἐν ὅπλοις καὶ καιροῖς μαχίμοις εὐκαρδίαν.
 285 ἐκέτης γίνεται λοιπὸν, ἀντιβολεῖ, δουλοῦται,
 αὐτομολεῖ, κἂν οὐχ' ἐκὼν κλίνει τραχεῖαν δέρον
 καὶ κάμπτει τραχηλὸν σκληρὸν καὶ κατασπᾶ τὸν τῦφον,
 συγκατασπᾶ καὶ τὴν ὄφρον καὶ τὴν ἀγερωχίαν
 τῆς κραλικῆς θρασύτητος ἢ μᾶλλον ἀπονοίας
 290 καὶ σπλάγγρον εὐσυμπάθητον ἐφέλκεται πρὸς οἶκτον
 καὶ φύσιν αὐτοκίνητον ἐτοίμως ἐκκαλεῖται
 εἰς τὸ κενεῖν τὸν ἔλεον τοῖς χηρῶσιν ἐλέους.
 οὕτω μὲν οὖν ἐξέφυγε τὴν δέσιν τῆς δουλείας
 αὐτὸν προδήσας ὁ Δεσὲ τοῦ κράτους σου τῷ φόβῳ.
 295 ἀλλὰ κἀκεῖνω συμπαρῆν, ἀλλὰ συμπαρῶμάρτει,
 ἀλλὰ συναδικέτευεν, ἀλλὰ συνελιπάρει
 ὁ τὴν ἀρχὴν ἀφαιρεθεὶς σοβεῖν τὸν ἀποστάτην
 καὶ τὸν Δεσὲ καταδεσμεῖν ὡς τετυραννηκότα
 καὶ συνεργῶ χρησάμενον τῷ καὶ συναποστάτη,
 300 αὐτὸν δὲ πάλιν τῆς ἀρχῆς ὡς πρὶν ἐπιλαβέσθαι.
 ἀνεκαλεῖτο γοῦν εὐθὺς τὴν σὴν ἐπικουρίαν
 εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς πρώτης ἐξουσίας
 καὶ χεῖρα βλέπων κραταιὰν τῶν δυναστῶν δυνάστου,
 ἦν ὑψηλὸς ἐκράτνε πανσθενουργοῦ βραχίων,
 305 εἰς τὴν ἀντίληψιν αὐτῆς ἀπέβλεπε καὶ μόνην
 καὶ τὴν δικαίαν κρίσιν σου καὶ τὴν εὐθῆ σου γνώμην.
 τί δ' ἐπὶ τούτοις ὁ κρατῶν οἰκονομεῖς ἀρίστως
 ὁ συνιεὶς εἰς ἀγαθὸν καὶ σπεύδων εἰς εἰρήνην;
 ἠτοίμασας τὸν θρόνον σου μετὰ τῆς Θέμιδος σου,
 310 ἐκάθισας ἐφ' ὑψηλοῦ, προσέλαβες συνέδρους
 τὴν γνώσιν, τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν δικαίαν κρίσιν
 παρισταμένων ἀρχηγῶν ἐκ δυτικῶν κλιμάτων
 ἀπὸ ἑγγὸς Ἀλαμανῶν, ἀπὸ ἑγγὸς Λατίνων,
 ἐκ σατραπῶν οὐκ ἀγεννῶν Περσῶν ἀρχισατράπου,

281 cf. Jdt. 16, 10. 290 ἀσυμπάθητον Miller. 294 κράτους ex κράτου
 corr. M. 303 cf. I. Ptr. 5, 6. 304 cf. Act. 13, 17. 310 cf. IV. Mcc. 5, 1.

315 ἐν δυνασῶν περιφανῶν ἐξουσιοκρατόρων.
 μετὰ σοφῆς παρασκευῆς, σοφῆς ἐτοιμασίας
 ἐλάμπρυνας τὸ βῆμα σου, τὴν δίκην ἐξεργάσω
 καὶ πρόφην προσδοκώμενος ὀλοθρέντης τῶν Σέρβων
 ὕστερον ἐχρημάτισας διατητήης τῶν Σέρβων
 320 καὶ κρίνων ἐπὶ βήματος λαμπροῦ τοὺς ἀντιθέτους
 τοὺς κατ' ἀλλήλων αἴροντας τὰ ξίφη καταλλάττεις
 οὐκ ἔλαττον βασιλικῶς ἐκείνους εἰρηνεύσας,
 ἢ μᾶλλον εὐαγγελικῶς τοὺς διεστῶτας μίξας
 καὶ συνενίζεις ἐν ταυτῷ τοὺς ἀπεσχοινομένους
 325 συνδέτην τούτοις ἐμβάλων τῆς ὁμοιοῦς κάλων
 τὸν λίθον τε παραζηλῶν τὸν ἀκρογωνιάϊον
 ὡς ἄρα χριστομίμητος ἢ καὶ χριστὸς Κυρίου,
 εἰς ἐν συνάπτεις τοὺς μακρὰν καὶ τοὺς ἀπερρωγότας,
 ἐπανασώζεις τὴν ἀρχὴν τῷ ταύτης ἐκπεσόντι
 330 τὸν κληρὸν ἀποκαθιστάς, τὸ σχοίνισμα, τὸ λάχος,
 ζωννύεις ἀσφαλέστερον αὐτὸν τὴν ἐξουσίαν,
 κρατύνεις τὸν ὑπόσπονδον καὶ τὸν πιστότατόν σου
 καὶ τοὺς ἀποστατήσαντας ζουπάνους ἀναγκάζεις
 ἐκείνου τοῖς θελήμασι στοιχεῖν καὶ καθυπείκειν.
 335 οὐκ ἦν γὰρ τοῦτο συμπαθοῦς βασιλικῆς καρδίας,
 οὐδὲ μεγέθους ὑψηλοῦ τσαύτης ἐξουσίας
 τὸ λιπαροῦντα παριδεῖν, μηδὲ κρατῆναι τοῦτον,
 ὃν ἅπαξ ὑπὸ πτέρυγας τὰς σὰς ὑπεισελθόντα
 ὡς ἀετὸς ὑπέθαλπε τῆς ἱερᾶς πορφύρας,
 340 τὸν δ' ἀποστάτην ἐπεισας ἀρκεῖσθαι τοῖς προτέροις
 καὶ μὴ ποσῶς ὑπερπηδᾶν, μηδὲ κατεπεμβαίνειν,
 ἀλλὰ μηδ' ὑπεράλλεσθαι τοὺς πεπηγμένους ὄρους.
 οὕτω βραβεύεις τὰς ἀρχάς, οὕτω καταμερίζεις,
 οὕτω μετρεῖς τοῖς δούλοις σου καὶ τοῖς ὑπασπισταῖς σου
 345 τὰ λάχη, τὰ σχοινίσματα καὶ τὰς κληρονομίας
 ἐκείνοις ἀναφαίρετα τηρῶν τὰ δεδομένα,
 ὅσοι καὶ τετηρήκασιν πιστῶς τὰ δεδομένα.
 οὕτως ἀνίσως ἔχοντας τοὺς προῦχοντας Δαλμάτας,
 οὕτω ἐρυθμὸν οὐκ ἔχοντας, οὐδὲ συνηρμοσμένους
 350 ὡς μουσικὴν συνηρμοσας εἰς μίαν συμφωνίαν.
 ὁ συμβιβάζειν γὰρ εἰδὼς εἰς εὐνομίαν μίαν

[14^r]326 cf. Is. 28, 16.
16, 18; Ps. 104, 11.

338 cf. Mt. 23, 37.

345 cf. De. 32, 9; I. Chr.

πόλεις καὶ γνώμας πολιτῶν πολλῶν ἑτερογνώμους,
 ἐκεῖνος μᾶλλον μουσικὸς δικαίως ἢν καλοῖτο.
 ἀλλὰ γὰρ εἶ, ἀλλὰ σοφῶς ἐκείνοις διατήσας
 355 καὶ πῆξας τούτοις ὄρια καὶ δοὺς ἐκάστῳ μέτρα
 καὶ πάντα θεῖς κατὰ σκοπὸν τὰ κατὰ Δαλματίαν,
 ἐπὶ τὰ παρὰ Δάνουβιν τὸν χαλινὸν σου στρέφεις
 κἀκεῖ παραγενόμενος μετὰ στρατοῦ μυρίου,
 μεθ' ὅσης τῆς ἀποσκευῆς, μετὰ παντοίων ὄπλων
 360 καίτοι προπαρασκευασθεῖς οὐ βλέπεις πρὸς τὸ ξίφος,
 οὐδὲ καθίζεις δικαστὴν τὸ φρικαλέον δόρυ,
 οὐδὲ τὸν Ἄρην καθιστᾶς διαιτητὴν τῆς δίκης,
 ἀλλὰ Χριστὸν παραζηλοῖς, χριστέ, τὸν εἰρηνάρχην
 καὶ πρὸς τὰς πρὶν καταλλαγὰς παρέθηνες ἡρέμα
 365 Ῥαμφάκην τὸν Ἀσσύριον τὸν παροργίσαντά σε
 καὶ μακροθύμως ἔφερες, ὡς ἄλλος Ἐζεκίας,
 ἐκείνου τὴν ὑπέρογκον μεγαλορρημοσύνην,
 ὡς μὴ χυθῆ, μηδὲ ῥυῆ μηδ' αἵματος κοτύλη.
 πόσων γλωσσῶν ἑθνοτικῶν καὶ πόσης Καλλιόπης
 370 καὶ πόσων ὕμνων καὶ μελπῶν καὶ λυρικῶν φορμύγγων
 οὐ μείζον σοι τὸ τρόπαιον τὸ τῆς μακροθυμίας; *
 εἰς τοῦτο τὸ προτέρημα καὶ φιλοσόφημά σου
 καὶ σάλπιγξ Δημοσθενική καὶ γλῶσσα Περικλέους
 καὶ γλαφυρότης Ἀττικὴ καὶ Δωρικὴ σεμνότης,
 375 ἰσχνόφωνόν τι καὶ λεπτόν, ὅποιον ἄδει δόναξ.
 Θεὸν γὰρ παρεζήλωσας, ἐν οἷς ἐνεκαρτέρεις,
 τὸν μόνον ἀνεξίκακον ὁ μόνος καρτερόφρων.
 ἀλλ' ἢ κουφότης τῶν φρενῶν, ἀλλ' ἢ πολλὴ θρασύτης,
 ὡς ἕτερον Σενναχηρεῖμ ἀπονενομημένον,
 380 τὸν τῶν Παιόνων ἀρχηγὸν ὑπέροφρον θεμένη
 παρακινεῖ σε πρὸς ὄργην, τὸν προσηγῆ καὶ πρᾶον.
 καὶ καινουργεῖς τεράστιον ἐν ἐρημίᾳ ξένον
 καὶ πόρον ὕλης ἐκζητεῖς καὶ μηχανὴν καὶ τέχνην
 καὶ πᾶν εὐρίσκεις οἴκοθεν χωρὶς ἀρχιτεκτόνων
 385 καὶ τῆς πρὸς τὸ ζητούμενον συμβαλλομένης ὕλης
 καὶ μόνος πᾶν οἰκονομεῖς καὶ πάντα γίνῃ μόνος

352 πολλιτῶν M. 363 cf. I. Cor. 10, 22. 365. cf. IV. Reg. 18;
 19; Is. 36; 37. Ἀσύριον M. 367 μεγαλορρημοσύνην M. 368 χυθῆ M.
 370 Incertum, sitne λυρικῶν an aliquid simile. 379 ὡς] εἰς Miller Σενναχηρεῖμ
 M Miller. cf. IV. Reg. 18, 13; II. Mcc. 8, 19; 15, 12; III. Mcc. 6, 5.

πορφυρανθῆς Βεσελεήλ, σκηπτούχος ἀρχιτέκτων,
 καὶ τὰς μονήρεις ἐφευρὰν σποράδην ἐρριμμένας
 ἤδη τῷ χρόνῳ τῷ μακρῷ σαθρὰς καὶ θριποβρώτους
 390 ἐπιστατεῖς ἐν ἅπασιν ὡς ἐπιστημονάρχης
 καὶ ναυπηγεῖς καὶ συνιστᾶς τὰς παραλελυμένας,
 μᾶλλον μὲν οὖν ἐξανιστᾶς τὰς πάντη σεσημμένας
 τῷ πνεύματι τοῦ στόματος καὶ τοῦ προστάγματός σου,
 ὁ πάντων μὲν ὀξύτερος τῶν πρὶν αὐτοκρατόρων,
 395 ἀλλὰ καὶ δραστικώτερος καὶ συνιδεῖν καὶ πράξει
 τὸ κατεπεῖγον τοῦ καιροῦ καὶ τὸ λυσιτελέσον,
 ὡς ἐπὶ σοὶ καὶ λέγεσθαι καὶ γίνεσθαι τὸ λέγον.
 εἶπεν αὐτὸς καὶ γέγονεν ἅμ' ἔπος, ἅμα πρᾶγμα
 καὶ πάλιν ἐνετείλατο καὶ τὸ συστὰν ἐκτίσθη.
 400 οὐκ εἶχον εἶδος, οὐ μορφὴν, οὐ σύνδεσμον, οὐκ ἄρθρον,
 ἔργον ἐγένοντο σητῶν, εἰς τὸ μηδὲν ἐρρῶν,
 λείψανα πλοίων ἐκείντο κἀκεῖνα διερρῶν.
 ἀλλ' εἶπας· «γενηθήτωσαν μονήρεις ἐξ ἐκείνων»
 καὶ παραχρῆμα τὰ νεκρὰ πρὸς εἶδος ἐμορφοῦντο
 405 καὶ τρόπις ὑπετίθητο καὶ τάξις ἠκολούθει
 καὶ σνηρημόζοντο πλευραὶ καὶ σύνδεσμος ἐκράτει^ο
 καὶ μόρφωσις ἀνέβαινε καὶ πλάσις ἐτυποῦτο
 καὶ σνηρηροῦτο τὸ φθαρὲν καὶ σνηρημολογεῖτο
 καὶ τῆς φθορᾶς ἀνίστατο καὶ πάλιν ἦν μονήρης·
 410 ἄρ' οὐ τοιοῦτον εἶδέ τις τὸ σύμβολον ἐκεῖνο,
 ὅποιον Ἰεζεκιήλ ἐν τοῖς νεκροῖς ὀστέοις,
 ἐν οἷς ἀνέβαινε καὶ σὰρξ καὶ δέρας ἐξηπλοῦτο,
 ὅστ' ἄ·δ' ὀστοῖς σνήρχοντο καὶ χόνδροι παρὰ χόνδροις,
 παρὰ πλευρᾷ δὲ θαμινῇ συνίζανεν ἑτέρα
 415 καὶ παρ' ἀλλήλοις συμβολῆ τῶν ἄρθρων σνηρημοῦτο.
 ὄντως ἐθανμαστώθη σου τὸ κράτος κατὰ κράτος,
 ὄντως ἐμεγαλύνθη σου τῶν ἔργων ἢ λαμπρότης,
 ὄντως ὑπερανῆρθη σου μέχρι νεφῶν ἢ δόξα,
 ἢ γνῶσις ἐθρυλλήθη σου, τὸ τάχος ἐξυμνήθη,
 420 ἢ τόλμη σου τετράνωται καὶ τὸ μεγαλοργόν σου,

387 cf. Ex. 31 ; 35 ; 36 ; 37 ; 38 ; I. Chr. 2, 20 ; II. Chr. 1, 5. 393
 cf. Job 8, 2 ; Ps. 32, 6 ; Act. 4, 25. 398 cf. Gen. 1 ; D. K. Karathanasis :
 Sprichwörter und sprichwörtliche Redensarten des Altertums in den rhetorischen
 Schriften des Michael Psellos, des Eustathios und des Michael Choniates sowie in
 anderen rhetorischen Quellen des XII. Jahrhunderts, Diss. München 1936. No. 109.
 p. 65. 400 cf. Jdt. 8, 18. 403 μονήραις M. 400—415 cf. Ez. 37 ; 38.

τὸ δ' ἐν ἀπόροις πόριμον καὶ πανευμήχανόν σου
 ὡς κώδων ὑπερήχησεν εἰς πᾶσαν ἐθναρχίαν.
 φέρε λοιπόν, ὑμνήσω σου καὶ τῆς ὑφῆς τὸν λόγον,
 τὸν λόγον ἐπαναλαβών, ὁπόθεν παρεξήλθεν.
 425 ἤδη μὲν οὖν ἐπήγγυντο πανσόφως αἱ μονήρεις
 τοῖς ναυπηγοῖς καὶ τέκτοσι συναρχιτεκτονοῦντος
 μόνου τοῦ σοῦ καινοποιοῦ καὶ πανσνέτου κράτους·
 ἐπὶ δὲ τούτοις ἀμελῶς ὁ Παννονάρχης ἔχων
 καὶ μόνοις τείχεσιν ὑγροῖς θαρρῶν καὶ περιβόλοις
 430 ἀμεριμνῶν ἐκάθητο δεινὸν οὐδὲν ἐλπίζων
 καὶ τοῦ χειμῶνος τὸ δριμύ καὶ τοῦ καιροῦ τὴν ὄραν
 καὶ τῶν νεφῶν τὴν πύκνωσιν ὄρων ἐπεγαυρία·
 παρέβλεπε τοὺς πρεσβευτάς, τὸν Ἄρην ἐπεζήτει,
 ἐκόμπαζεν οὐκ ἀνεκτά, ξυρὸν τὴν γλῶσσαν εἶχεν,
 435 εἶπεν· «ἀντιμαχήσομαι πρὸς γίγαντα τοσοῦτον,
 ἀρθήσομαι, πτερεύσομαι, κλινῶ τὸν πόλον κάτω,
 μακρὰς μου χεῖρας ἐκτενῶ καὶ πρὸς αὐτάς ἀκτίνας
 καὶ τὸν φωτάρχην ἐξ αὐτῶν θαρρῶ· συνεφελκύσαι
 καὶ σὺν αὐτῷ καὶ τοὺς λοιποὺς ἀστέρας κατασπάσαι».
 440 ἀλλ' οὕτω θρασυμένοιο βαρβάρους ἀγεράχους
 ἀπὸ φρενῶν κορυφότητος καὶ βάρους ἀπονοίας,
 ἀλλὰ παραφερόμενος ἐκ θράσους παραβόλου
 καὶ τὸ μικρὸν εὐτύχημα τὸ ξυμπεσὸν τυχαίως,
 δι' οὗτος ὁ κρίνων κρίματα δικαίους οἶδε λόγους,
 445 ἐπάρσεως ὑπέκκαυμα κατὰ καρδίαν τρέφων
 καὶ πνεύματι δοκίσεως ἐκφουσηθεις ὡς δέρας,
 κραυγῆς ἀκούσας αἰφνηδὸν σαλπιγγῶν ὀξυφώνων
 ἐκ πελαγῶν Δανουβικῶν πολεμικῶν κραζούσης
 καὶ τῷ πατάγῳ παταχθεις καὶ συσταλεις ἐκ φόβου,
 450 ὁ φουσηθεις ὡσπερ ἄσκος ἀλαζονείας αὔραις
 καὶ λαίλαπιν οἰήσεως καὶ τύχης παραλόγου
 κατεφυγμένος γέγονεν ὡσπερ ἄσκος ἐν πάχη
 καὶ πρῶην κυματούμενος ὡς λόφος ἀκρωρείας,
 ὡσπερ πομφόλυξ εὐλύτος ἐκφουσηθεις ἐρράγη
 455 καὶ γεγονῶς ὑπότρομος ὁ πρὶν μεγαλορρήμων
 ὡσπερ ἐπιλαθόμενος ἐκείνων τῶν προτέρων,
 τοῦ τύφου τῆς οἰήσεως, τῆς ὑπερηφανίας,

424 cf. III. 13. 428 cf. III. 8. 430 cf. III. 11. 444. cf. Ex.
 18, 22 et passim. 446—7 cf. III. 33. 449 cf. I. Mcc. 3, 6. 452. cf
 Ps. 118, 83. 454 πεμφόλυξ M. 455 μεγαλορρήμων M. 457 cf. III. 2.

ὁ πρὸ πολέμου μάχαιραν καὶ μάχην ἐτοιμάζων
 καὶ μὴ παρόντα καρτερῶν τὸν αὐτοκράτορά σε
 460 ἐν τῷ παρεῖναι παριδῶν καὶ μάχαιραν καὶ μάχην
 ὑπὲρ εἰρήνης καὶ σπονδῶν ἐσπούδαζε πρεσβεύειν
 καὶ λόγων ἀνεμίμησεν ἐξ εὐαγγέλου δέλτου,
 ἔργον τε σύμπαν ἔλεγε βασκάνου, μισοκάλου
 καὶ τοῦ Σατᾶν συνάντημα τὸ προγεγενημένον.
 465 πρὸς τούτοις ἐποιεῖτο δὲ καὶ μνήμην συγγενείας
 καὶ τῶν αἱμάτων τὸν θεσμόν εἰς μέσον παρετίθει
 καὶ «μὴ μολύνης αἵμασι τὸ ξίφος», ἐλπίζει,
 «ἄπερ ὁμοῦ συνέμιξεν ἢ γάμου κοινωνία
 καὶ γνῶσις ἄλλως ἤνωσεν ἢ τῆς ταυτοπιστίας».
 470 οὕτως ὁ πρὶν ὑπέροφρος ὄφρὸν εἰς γῆν κατέσπα,
 ὁ πρότερον ὑπερνεφῆς οὕτως ἐταπεινοῦτο
 καὶ χθαμαλὸς καὶ χαμερπῆς καὶ κάτω σεσυρμένος
 ὁ πρὸ μικροῦ μετάρσιος ὠρᾶτο παρ' ἐλπίδα
 καὶ τὴν φιλανθρωπίαν σου θερμῶς κατεδυσώπει
 475 καὶ φύσιν ξένην συμπαθῆ καὶ φίλοικτον καρδίαν
 πρὸς οἶκτον τὸν συνήθη σου πάλιν ἐξεκαλεῖτο
 προφθάνων παρακλήσει τὸ πτερωτόν σου τάχος
 καὶ συγκαλύπτων τὴν φυγὴν, ἐπεὶ φυγεῖν οὐκ εἶχεν,
 οὐδὲ γὰρ εἶχεν ἀντωπεῖν ὁ θῆρ ὁ νυκτινόμος
 480 ἀποσπινθηρακίζοντος βολίσι τοῦ φωτάρχου.
 ἀλλὰ γὰρ ὧδε γεγονῶς ἐντεῦθεν ὑποστρέφω
 καὶ τοῖς πτεροῖς τοῦ λογισμοῦ κονφίζομαι πρὸς ὕψος
 καὶ παλαιὰν φαντάζομαι καὶ πάλιν ἱστορίαν
 καὶ βλέπω νέον στρατηγόν, ἄλλον Μωσῆν θεόπτῃν,
 485 ἐπεὶ καὶ νοῦς ὀπτρίζεται Θεὸν Ἰσραηλίτης.
 ἤχῳ σαλπύγγων καὶ κραινῶν φρικῶδες ἀπηχοῦσα
 τεῖχος Παιόνων ἀρχηγοῦ καὶ πύργον καθαιροῦσα
 τεῖχος ὄφρῶς ὑψηλόν, πύργον ὑπεροψίας·
 ἤνικα γὰρ ἠτοιμάστω πρὸς πλοῦν σοι τὰ τοῦ στόλου,
 490 ἅμα τῇ πρὸς τὸν Δάνουβιν παρεισβολῇ τοῦ στόλου
 ἠλάλαξαν αἱ σάλπιγγες τὸ σύνηδες μακρόθεν,
 ἤχησαν ἐννάλιον τὸν Ἄρην προμηθύον
 καὶ πύργος πᾶς Ἰλλυρικὸς αὐτίκα κατεσεῖσθη

460 cf. III. 10. 467 μολύνεις M μολύνειν Miller. 467, 468—469 signum
 cit. om. Miller. 475 cf. IV. Mcc. 5, 25. 481 ὑποστρέφω M. 486 ἀπη-
 χούση M; cf. Ps. 150, 3; Zeph. 1, 16. 487 καθαιρούντα M. 488—9 cf.
 III. 9.

καὶ παραχρῆμα πέπτωκεν ὄφρ' ὑπερηφάνου
 495 καὶ τείχη κατηρείπωτο τὰ τῆς ἀλαζονείας·
 ὁ φόβος γὰρ ἐσάλευσε τῆς ἐπελεύσεώς σου
 καὶ τῆς προσδοκωμένης σου τῷ τότε παρουσίας
 τοῦ τύφου τὴν ἀκρόπολιν καὶ τῆς ἀγερωχίας
 καὶ τὰ παραπυργώματα συνέσεισεν ἐκ βάθρων
 500 καὶ πᾶσαν ἐξεμόχλευσαν ἐπάρσεως κρηπίδα.
 ἀλλὰ τῷ προλαβόντι σου θαύματι θαῦμα φθάσαν
 οὐκ ἔλαττον εἰς ἐκπλήξιν μεθίστησι τὴν ῥύμην
 καὶ τὴν ὕψην καὶ τὴν ὀρμὴν καὶ τὸν εἰρμόν τοῦ λόγου.
 ἢ γὰρ τῶν ἀναβάσεων τῆς προκοπῆς σου κλίμαξ,
 505 ἦν ἀναβαίνεις συνεχῶς κατὰ μεθόδους τέχνης,
 τὸ σχῆμα τὸ κλιμακωτὸν ὡς ῥήτωρ σχηματίζων
 καὶ μεταβιβαζόμενος εἰς δόξαν ἀπὸ δόξης
 καὶ τρόπαια λαμπρότερα καὶ νίκας ἀσυγκρίτους
 ἀπὸ τροπαίων καὶ νικῶν λαμπρῶν καὶ περιβλέπτων
 510 καὶ λόγου ῥύμην τρέχουσαν ἀναχαιτίζειν οἶδεν.
 ὡς ῥεῦμά τι φερόμενον πολλάκις ἀνακόπτει,
 ἂν ἢ τὸ προσιστάμενον στερεὸν ὑπερανέχον,
 οὕτως ὑπαναστρέφεται καὶ λόγος πρόσω τρέχων
 παρεντυχόντος μεταξὺ τινος ἀντισπωμένου
 515 καὶ τὴν ὀρμὴν ἀνθέλκοντος εἰς ἕτερον ἐξ ἄλλου.
 ἐν ὅσῳ γὰρ ἠλάλαζεν ὁ τῶν σαλπύγγων ἦχος,
 ἐγράφετο συμβόλαιον ὑπὸ τὸ σύμβολόν σου
 καὶ δέλτος ἐχαράττετο καὶ τόμος ὁμοιοίας,
 ὄρκοι δὲ μάρτυρες πιστοὶ τὸν τόμον ἐνεπέδουν
 520 ὥσπερ τισὶν ὑπογραφαῖς ἐν τοῖς ὁμωμοσμένοις.
 τότε καὶ τὰ τελούμενα σοφῶς τις κατοπτεύων
 ἐγκαίρως ἂν ἐφθέγγετο τὸ γραφικὸν ἐκεῖνο·
 ἰδοὺ βουνὸς οἰήσεως, ἰδοὺ τοῦ τύφου λόφος,
 ἰδοὺ καὶ τούτων ἄνωθεν βασιλικὴ σημαία,
 525 τοῦ μὲν Παιόνων ἀρχηγοῦ βοῶσα τὴν δειλίαν,
 λαμπρὰν δ' ἀνακηρύττουσα τοῦ κράτους σου τὴν νίκην.
 οὕτω καὶ δίχα συμπλοκῆς ἐκ μόνης παρουσίας
 πλήττεις καὶ τρέπεις καὶ κρατεῖς καὶ καταδυναστεύεις
 οὐδὲ πλήττων, οὐδὲ μαχόμενος, ἀλλ' ἐκφοβῶν καὶ μόνον.
 530 περιφανῆς ἢ νίκη σου, περίλαμπρος ἢ δόξα,

[15^r]

494 παρὰ χρῆμα Miller.

497 cf. II. Ptr. 3, 12.

516 cf. Ps. 150, 3.

526 κράτον M.

ὡς ἄλλη τις τηλεφανῆς ἐπὶ βουνοῦ σημαία
 ὑπὲρ τὰ πρόφην τρόπαια τοῦτο τὸ τρόπαιόν σου.
 τοῦτο σαλπίζει τὴν ἰσχὺν τοῦ φοβεροῦ σου κράτους,
 τοῦτο φρυκτὸς λογίζεται καὶ πᾶσι καθορᾶται
 535 καὶ πᾶσι γλῶσσα γίνεται καὶ προφωνεῖται πᾶσι
 μηδὲν τολμᾶν παράβολον, μηδ' ἀντιτάττεσθαί σοι,
 ἂν γὰρ ὑπὸ τὸν κουλεὸν τοῦ ξίφους κρυπτομένου
 μεγάλους τρέπης ἀρχηγούς καὶ δόναμιν βαρεῖαν,
 ἂν γυμνωθῇ τὸ ξίφος σου καὶ παλαιστὴν ἐκτείνης,
 540 τίς ἀντιβλέψοι πρὸς αὐτό, τίς μεμνηὸς ἀντίδοι;
 ἐκεῖνος οὐδὲ παλαιστάς ἡμέρας ἐπιζήσοι,
 ἀλλ' Ἄιδης, ἀλλὰ Τάρταρος, ἀλλὰ τῆς γῆς ἢ γένους
 ἐκεῖνον ὑποδέξονται, παρ' ὅσον ἀντιβλέψοι.
 οὕτω τὸ πᾶν διενκρινεῖς ἀμάχως, ἀπραγμόνως,
 545 ὅταν αὐτὸς οἰκονομῆς καὶ στρατηγῆς καὶ πράττης,
 βλαστὲ πορφύρας, ἀετέ, φρουρὲ τῆς βασιλίδος,
 ὁ σκέπων ἐν ταῖς πτέρυξι τὴν ὄλην Αὔσονίδα.
 οὕτω νικᾷς, οὕτω κρατεῖς ὑπὲρ τὸν Μακεδόνα,
 τοιαύτην ἀπραγμάτευτον περιποιῇ τὴν νίκην
 550 πραγμάτων ἀπαλλάττουσαν τὴν στρατιὰν καὶ μόχθων,
 τοιοῦτον τρόπαιον ἰστᾶς, ἀλλὰ χωρὶς αἱμάτων,
 κατεδαφίζεις τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ χωρὶς τραυμάτων.
 διευθετεῖ σου τὰς βουλὰς ὁ φόβος σου προφθάνων,
 τροποῦται τὸν ἀντίπαλον δίχα πληγῆς, κρημνίζει,
 555 προσβάλλει, καταστρατηγεῖ, τρέπει καὶ δίχα μάχης.
 ὅπότε βορειώτερος καὶ κατὰ κύκλον βαίνεις,
 αἴρουσι ξίφη πόρρωθεν, ἐκτείνουσι τὰ τόξα,
 πρὸς μάχην σχηματίζονται, τὰ δόρατα κινούσιν,
 ἵππεδούσιν, ἐλαύνουσιν, βοῶσιν, ἐκπηδῶσιν,
 560 εἰ δὲ καὶ τὸν ὀρίζοντα πολλάκις ὑπερκύψεις,
 κἂν μὴ μεσημβρινώτερος αὐτοῖς ἀναφανείης,
 αὐτίκα μεταβάλλονται, δουλοῦνται, ταπεινοῦνται
 καὶ μετασχηματίζονται καὶ ὀπίπτουσι τὰ ξίφη
 μήτε τὴν θέρμην στέγοντες τῶν σῶν σελαγημάτων,
 565 μήθ' ὄλης ἔχοντες ἰσχὺν ἀποκρυβῆναι ταύτης,
 εἰληθερεῖς γὰρ ἅπαντα καὶ φθάνεις καὶ προφθάνεις
 ὑπερβολῇ θερμότητος καὶ τάχους ἐπεκτάσει.

531 cf. Lev. 13, 2 ; Is. 30, 17.
Ps. 18, 6.

550 ἀπαλάττουσαν M.

564—565 cf.

οὕτως, ὡς ἔφην, εὐτυχεῖς ὑπὲρ τὸν Μακεδόνα
 οὐ τύχην ἔχων συνεργὸν τερατουργοῦσαν ξένα,
 570 θάλασσαν ἀνακόπτουσαν ἀνέμων ἀντιπνοαῖς
 καὶ στράτευμα μυριάδρον ἀβρόχως ποδηγοῦσαν
 καὶ Παμφυλίους πείθουσαν προσέχειν Ἀλεξάνδρῳ,
 ὡσπερ θεῷ καὶ κρείττονι τῆς ἀνθρώπινης μοίρας,
 ἀλλὰ τὴν ἀνώθεν ἔσπην καὶ τὴν ἐπικουρίαν
 575 καὶ τὴν ἀρίστην καὶ βουλήν καὶ σύνεσιν καὶ γνώσιν.
 ἀλλὰ γάρ, ὦ μεγαλοεργέ, μεγάλαθλε, γενναῖε,
 γενναῖε τὴν ἀγγλίον, γενναῖε τὴν ἀνδρείαν,
 ὦ τῶν κρατίστων αὐτοεργέ καὶ τῶν τολμηροτάτων,
 τῶν δ' ἀμηχάνων καὶ καινῶν ἐφευρετὲ μονάρχα
 580 καὶ μόνε συμπλεκόμενε μυρίοις ἐναντίοις,
 τὴν τόλμαν ἀπαράμιλλε, γίγα, φρικτὲ τὴν ἔσπην,
 ἀπρόσμαχε, πυρίπνοε, πυρφόρε, μενέχαρμα,
 βραχίον, σφύρα παναλκοῦς ἀποκεχαλκευμένε,
 ποιῶν σοι πλέξω στέφανον καὶ προσσαρμόσαιμι σοι,
 585 ἐκ ποίων ἄρα λίθων σοι τοῦτον ἐγὼ συνθήσω,
 ἐκ λυχνιτῶν αἰμοειδῶν, δοπιῶν σοι καὶ πάλαι,
 ναὶ μέντοι προσσαρμόζοντα καὶ τοῦτον ἐφευρίσκω,
 πολλάκις ἀνεδήσω γὰρ καὶ στέφανον τοιοῦτον
 ἐν Ἰκονίῳ πρότερον, εἴτ' αὖθις ἐν γηλόφῳ,
 590 ὅτε Δαυὶδ τῷ Γολιάθ ἐκείνῳ συνεπλάκης
 ἀγχεμαχῶν, οὐ σφενδονῶν, ἔσπην χειρῶν καὶ τόλμη,
 ἢ τοῦτον ὡς ἀπρόσφορον ἐάσω προπλακέντα,
 ἄλλον δὲ νῦν διαφανῆ λαμπρόν σοι περιπλέξω
 λευκὸν καὶ καταμάργαρον καὶ στίλβοντα μακρόθεν,
 595 πᾶν μὲν οὖν σοι προσφνᾶ νομίζω τὸν τοιοῦτον
 καὶ μᾶλλον ἐπιπρέποντα καὶ μᾶλλον εὐκίοντα,
 ἐπεὶ σοι καὶ τὸ τρόπαιον διάλευκον ἠγέρθη
 καὶ βυσσινόχρους ὁ χιτῶν τῆς νίκης ἐξυφάνθη
 τῶν ἄλλων ἐντιμότερος τῶν ἐρυθροβαφῶν σου,
 600 πολλῶ βασιλικώτερος καὶ πρέπων σου τῷ κράτει,
 τοῦτον ἐγὼ τὸν στέφανον βασιλικὸν ἠγοῦμαι
 τὸν μὴ λυχνίτας ἔχοντα πηγέντας ἐξ αἱμάτων,
 τὸν ἐκ μαργάρων τηλανγῶν καταπεποιμιλμένον.
 σὺ γὰρ λυχνίτης πέφηνας ὁ καινουργὸς τῆς νίκης,
 605 ὁ λόχνος ὁ καιόμενος ταῖς τοῦ κοινοῦ φροντίσιν,

ὁ λόγος τοῦ στρατεύματος ὁ φαίνων ἐν πολέμοις,
 ὁ παμφανής, ὁ πάννυχος τῶν ἀνακτόρων λόγος,
 ὃς οὐκ ἀνέπεσας λαβὼν ὡς κληρὸν σου τὸ στέφος,
 ἀλλὰ τιμῶν ἐκάτερα τὸν δόντα καὶ τὸ στέφος
 610 τροπαίων κατεκόσμησας τὸ στέφος μαργαρίταις·
 οὕτως ἐπήρθης ὡς ἀστήρ, οὕτως ὑπερυψώθης.
 ὑπερφυᾶ καὶ θανμαστὰ τὰ προτερήματά σου,
 ἐξάριετα τὰ τρόπαια, μεγάλα τὰ πρακτέα.
 ὁ θυρεός σοι φοβερός, φρικτότερον τὸ δόρυ,
 615 τὸ δόρυ δέρην Πάλονος σκληρὰν ὑπέκλινέ σοι,
 ὁ θυρεός τοὺς θύραθεν ὑπαντωπήσαντάς σοι
 ἐκ τῶν θυρῶν τῶν τῆς ζωῆς πεποίηκε θυραίους,
 τὸ σάκος σάκκιον τοὺς ἐχθροὺς ἐνέδυσεν αἰσχύνῃς.
 ἔντειναι τοίνυν, ἔντειναι, στρατήγει, τροπαιοῦχει
 620 ἐν περιόδοις κνκλικαῖς οὐ μετρητῶν ἡλίων,
 καὶ φαίνοιο λαμπρότερος ἐν πάσαις περιόδοις
 ἐκ τῶν παρωχημένων σου καὶ νῦν τῶν ἐνεστώτων
 καὶ τῶν μελλόντων στήναι σοι τροπαίων μετὰ ταῦτα, [15^v]
 ἐν οἷς ὁ παρακείμενος ὄλωσ οὐχ' ἔξει χώραν
 625 ὑπερκειμένων ὑψηλῶς τῶν ὄλων σου πρακτέων
 καὶ τῶν στρατηγημάτων σου καὶ τῶν εὐτυχημάτων·
 καὶ παραμέτρει συνεχῶς τὰ σελαγήματά σου
 πρὸς τὰ σελασφορήματα τοῦ γίγαντος ἡλίου
 ἐκ ρείθρων ἀνατέλλοντος ὠκεανίων πρώτον
 630 καὶ τὰς ἀκτῖνας εἰς ἡμᾶς ἐκεῖθεν ἀφιέντος,
 σοῦ δ' ἐξ ἡμῶν ἀνίσχοντος καὶ πέμποντος τὰ σέλα
 μέχρις ὄριων καὶ ῥοῶν αὐτῶν ὠκεανίων,
 ὡς εἶναι σοι τὰ ὄρια τῆς αὐτοκρατορίας
 ὠκεανοῦ τὰ ρεύματα, τὰ πέρατα τοῦ κέντρον.

III.

Εἰς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα, ὅτε ἐπιστὰς τῷ Δανούβει καὶ εὐρῶν τὸν κρᾶλην ἐκεῖθεν τοῦ αὐτοῦ Δανούβεως ἐτοιμασθέντα εἰς πόλεμον αὐτίκα μετέβαλεν αὐτοῦ τὴν ὀρμὴν καὶ καταπτοήσας αὐτὸν κατηνάγκασε καὶ μὴ βουλόμενον ἐκκλίνας εἰς εἰρηνικὰς σπονδάς.

Ὁ πάλαι θρασυόμενος καὶ ξίφος εὐτρεπίζων
καὶ πρὸ πολέμου μάχαιραν καὶ μάχην ἐτοιμάζων
πῶς ἔροιπας τὴν μάχαιραν ἐν τῷ καιρῷ τῆς μάχης.
Ἐ κρᾶλη, νίκη φοβερά, τροπὴ φοβερωτέρα.

χωρὶς γὰρ μάχης ἔφυγες, χωρὶς τροπῆς ἐτρόπησες.
Ἐκεῖνος ὁ μέγανχος ὁ κρᾶλης ὁ τοσοῦτος
ὁ μὴ παραδεχόμενος ὑπὲρ ἀγάπης λόγους,
ἀλλὰ θαρρῶν εἰς ῥεύματα Δανουβικοῦ πελάγους,
ὡς εἶδες εἰς τὸν Δάνουβιν τὸν στόλον τοῦ μονάρχου,
10 πῶς παρενθὺς ἀπέστειλας ὑπὲρ ἀγάπης πρέσβεις.

Κρᾶλη, καιρὸς μὴ σε πλανᾷ, μηδὲ χειμῶν καὶ ψυχῆς,
μηδὲ θαρρῆς εἰς ποταμόν, ὅταν οὐκ ἐνὶ στόλῳ
ὁ βασιλεὺς μου ναπηγεῖ καὶ στόλον παρ' ἐλπίδα
καὶ δυναστεύει τοὺς καιροὺς καὶ τρέπει τοὺς χειμῶνας
15 καὶ τυραννεῖ καὶ ποταμούς· φρίξον αὐτοῦ τὸ κράτος.

Αὐτὰς τὰς πόλεις τὰς ὑγρὰς, αὐτὸ τὸ τεῖχος, κρᾶλη.

M fol. 40^r—40^v.

Versus 1—36 ed. E. Miller, Recueil des historiens des croisades. Historiens grecs. II. Paris 1881. p. 763—764; Tit. et vss. 1, 6—10 ed. Mingarelli p. 465.

Tit. Δανούβει M Mingarelli Miller. ἐκεῖθεν bis M Mingarelli
Δανούβεως M Mingarelli Miller. ἐτοιμασθέντος M Mingarelli Miller.
2 cf. II. 457. 8 Δανουβικοῦ M Mingarelli Miller. cf. II. 428.
9 Δάνουβιν M Mingarelli Miller. cf. II. 488—9. 10 πῶς γὰρ εὐθὺς
Miller. cf. II. 460. 11 καὶ] μηδὲ Miller. cf. II. 430. 13 cf.
II. 424.

εἶδες ἐκ τῆς ὀσφύος σου τὴν ζώνην σου χυθεῖσαν·
 50 ἄρα φυλάξεις τὰς σπονδάς, ἢ πάλιν ἐκ δευτέρου
 παρασπονθήσεις καὶ φανῆς τῶν ὄρκων παραβάτης;
 «Μὰ τὴν ἡμέραν τὴν φοικτὴν ἐκεῖνην καὶ τὴν ὄραν,
 μὰ τὴν ἀνέλπιστον κραυγὴν τῶν ἀργυροσαλπύγγων,
 μὰ τὴν ἀλάθητον ἐμοὶ περίστασιν ἐκεῖνην,
 55 οὐκ ἀθετήσω τὰς σπονδάς, οὐ λύσω τὰς συνθήκας,
 οὐ παραλύσω τὸν φραγμὸν, οὐ παραβῶ τοὺς ὄρκους.»

Εἶδες ἡμέραν πνιγμονῆς, εἶδες ἀγχόνην φόβου,
 εἶδες ὁμίχλην ἐν φωτὶ καὶ σκότος ἐν ἡμέρᾳ,
 ἂν μόλις εἶδες ἥλιον εἰρήνης μεσαζούσης·
 60 οὐκ ἂν σε κατεκάλυψε τὸ νέφος τοῦ πολέμου,
 ἂν ἔγνωσ καὶ πραγματικῶς τὸ κράτος τοῦ κρατοῦντος.

Ἐκεῖνο τὸ λεγόμενον εὐρετικὸν ἀνάγκης
 ἐκ τοῦ περιστατήματος καὶ τοῦ περισπασμοῦ σου
 καὶ τῆς φοικτῆς ἀνάγκης σου, κράλη, καὶ σὺ μανθάνεις
 65 καὶ λύσιν τῆς ἀνάγκης σου κατὰ καιρὸν ἀνάγκης
 εὐρίσκεις τὴν παράκλησιν καὶ τὴν ἱκετηρίαν.

Ὁ τῶφος καὶ τὸ σοβαρὸν εἰς τοὺς βαρβάρους πρέπει,
 τὸ δὲ φαιδρὸν καὶ γαληρὸν εἰς ἀρχηγούς ἡμέρας·
 καὶ σκόπει παρασπονδιστά, κοῦφε, μεγαλορρημον,
 70 πῶς ἠσχημόνησες εὐθὺς ἀποβαλὼν τὸν τῦφον·
 ἴδε καὶ τὸν πορφυρανθῆ, πόσον ἐμεγαλύνθη.

Ἔθετο γλῶσσαν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν ὁ κράλης,
 ἐμεγαλορρημόνησεν, ἐκόμπασε μεγάλα,
 ἔσυρε ξίφος, ὤμοσεν ἐξ ἄκρας ἀπονοίας,
 75 ἀλλὰ τὸ χριστομίμητον καὶ γαληρὸν σου κράτος
 εἰς γῆν τὸν ὑπερήφανον καθεῖλεν, αὐτοκράτορ.

Ἦκουσας, αὐτοκράτορ μου, τὴν ἐντροπὴν τοῦ κράλης;
 ὑπέστρεψεν εἰς τὴν σκηνὴν, ἤκουσεν ἄσμα μέγα·
 τὸ μέλος ἐπινόμαζε σωτήρᾳ σε τῶν Οὐγκρων
 80 καὶ τὴν πληγὴν οὐκ ἐνεγκὼν ἐφθόνησεν ὁ κράλης
 καὶ πάσας ἐτιμώρησεν ἐκεῖνας τὰς ἀδούσας.

Ὅπότεν ἤκουσας κραυγὴν, μεγαλορρημον κράλη,
 ἀπὸ τοῦ πλάτους κράζουσάν τοῦ ποταμοῦ μεγάλα,
 ποῦ σοῦ τὸ θράσος, ἀλαζῶν, ἀφήκας καὶ τὸν τῦφον

49 cf. Is. 5, 27.
 μόνησες M.
 12, 7. et passim.

62 ἀνάγκη M.
 73 ἐμεγαλορρημόνησεν M.

69 μεγαλορρημον M.
 82 μεγαλορρημον M.

70 ἠσχοι-
 86 cf. Tob.

85 καὶ τὴν προτέραν ἔπαρσιν καὶ τὴν ὑπεροφίαν,
μὴ κρύψῃς τὸ μυστήριον, μή, μὴ παρακαλύψῃς.

«Μὰ τῶν σαλπύγων τὴν κραυγὴν τὴν μὴ προσδοκηθεῖσαν
καὶ μὰ τὸν τρόμον τὸν φρικτὸν ἐκείνης τῆς ἡμέρας,
ἀπὸ τῆς κατασχούσης με καὶ συνοχῆς καὶ βίας
90 μετὰ τῶν ὄλων οὔρων μου τῶν τότε κενωθέντων
καὶ πᾶσαν ἐξεκένωσα τοῦ τόφου μου τὴν ὄλην.»

Ἐπὶ σκιὰν ἰστάμενος βασιλικῶ φλαμούλου.
καὶ τὸ χειρόγραφον πληρῶν τὸ τῆς ἀγάπης ἄκων
καὶ τοῦ θανάτου τὴν σκιὰν ἐξέφυγεν ὁ κρῶλης.
95 οὕτως ἐκ μόνῃς ἀπειλῆς νικᾷς ὁ βασιλεὺς μου,
καὶ μετὰ ξίφους καθαροῦ νικήσας ὑποστρέφεις.

Ὁ προπαθῶν καὶ μὴ μαθῶν μηδὲ μετὰ τὸ πάθος
ἔμαθες νῦν πρὸ τοῦ παθεῖν καὶ μὴ παθῶν ἐπέγνως.
χωρὶς γὰρ μάχης ἔπαθες τὸ πάθος τῆς δειλίας
100 καὶ τὸ μὴ πρότερον μαθεῖν, ὁπότεν ἀπεδήμεις,
μακαριστὸν εὐτόχημα καὶ νίκην ἐλογίσω.

94 cf. Job 3, 5. et passim. 97 sqq. cf. Aesch. Agam. 177—178.
Karathanasis: Sprichwörter No. 106. p. 62.



ΠΙΝΑΚΕΣ.

I. ΠΙΝΑΞ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ.

- | | |
|--|--------------------------------------|
| *Αιδης II 542. | Καλλιόπη II 369. |
| *Αλαμανοί II 313. | Κελτικός II 156. |
| *Αλέξανδρος II 572. | Κομνηνός I 22, 25. |
| *Αρης II 94, 270, 362, 433, 492. | Κύριος II 327. |
| *Ασία II 219. | |
| *Ασσύριος II 365. | Λατίνοι II 313. |
| *Αττικός II 374. | |
| Αἴσωνες II 217. | Μακεδόν II 548, 568. |
| Αἰσονίς II 547. | Μωσῆς II 484. |
| | |
| Βεσσελήλ II 387. | Οὔγκρια III 35. |
| Βουκολέων I 27. | Οὔγκροι I 6; III 47, 79. |
| | |
| Γολιάδ II 590. | Παίονες II 152, 217, 380, 487, 525. |
| | Παίων II 615. |
| Δαυίδ II 590. | Παμφύλιοι II 572. |
| Δαλμάται II 348. | Παννονάρχης II 428. |
| Δαλματάρχης II 271. | Παννονία II 151. |
| Δαλματία II 356. | Περικλής II 373. |
| Δανουβικός II 147, 448; III 8, 34. | Πέρσαι II 314. |
| Δάνουβις II 357, 490; III Tit. bis, 9. | *Ραμνάκης II 365. |
| Δεσέ II 271, 276, 294, 298. | |
| Δημοσθενικός II 373. | Σάβας I 5. |
| Δωρικός II 374. | Σατάν I 21; II 464. |
| | Σενναχηρείμ II 379. |
| *Εξεκίας II 366. | Σερβία I 8, 13, 16, 17. |
| Εδρώπη II 218. | Σέρβοι I 6, 12, 18, 25; II 318, 319. |
| | Σέρβος I Tit. |
| Θέμις II 309. | Σκυθικός II 156. |
| Θεός II 11, 376, 485. | Σολομών II 57. |
| | |
| *Γεζεκιήλ II 411. | Τάρας I 1. |
| *Ικόνιον II 589. | Τάρταρος II 542. |
| *Ιλλυρικός II 155, 493. | |
| *Ισραηλίτης II 485. | Χάριτες II 223. |
| | Χριστός II 363. |

II. ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ ΑΘΗΣΑΥΡΙΣΤΩΝ.

- | | |
|-----------------------|-------------------|
| ἀντιπαλάμωσις II 131. | συναρμόω II 415. |
| περιστάτημα III 63. | συνώθισμα II 137. |
| σκοπεῖον II 255, 258. | ὕπαντωπέω II 616. |

TARTALOMJEGYZÉK. — ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

	Oldal
Bevezetés. — Εισαγωγή.....	3
I. Εἰς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα, ὅτε ἐμονομάχησε μετὰ τοῦ παλαμναίου Σέρβου	23
II. Ἄτερος λόγος εἰς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα, ὅτε ἐκ μόνης τῆς αὐτοῦ ἐπιστάσις κατέπληξε τὸν κράλην καὶ νικητὴν ἤρεν ἀναίμακτον.....	25
III. Εἰς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα, ὅτε ἐπιστὰς τῷ Δανούβει καὶ εὐρὼν τὸν κράλην ἐκεῖθεν τοῦ αὐτοῦ Δανούβεως ἐτοιμασθέντα εἰς πόλεμον αὐτίκα μετέβαλεν αὐτοῦ τὴν δομὴν καὶ καταπτοήσας αὐτὸν κατηγάκασε καὶ μὴ βουλόμενον ἐκκλίνας εἰς εἰρημικὰς σπονδὰς.....	43
Πίνακες. I. Πίναξ κυρίων ὀνομάτων.....	47
II. Πίναξ λέξεων ἀθησαυρίστων.....	47